

Evrimsel Ekonomik Coğrafya Perspektifinden Turizm Destinasyonlarının Evrimi, Krizler ve Dirençlilik Bağlamında Antalya Örneği*

Evolution of Tourism Destinations from the Perspective of Evolutionary Economic Geography, Antalya Case in the Context of Crises and Resilience

İsmet GÜNEY**
Mehmet SOMUNCU***

<https://doi.org/10.25204/iktisad.1415073>

Öz

Makale Bilgileri
Makale Türü:
Araştırma
Makalesi

Geliş Tarihi:
05.01.2024

Kabul Tarihi:
08.02.2024

© 2024 İKTİSAD
Tüm hakları
saklıdır.

Turizm sektöründe yaşanan krizler turizme odaklı bölgesel ekonomilerin mekânsal görünümüne yansımaktadır. Bu çalışmada, ulusal ve de küresel düzeyde önemli bir destinasyon olan Antalya'daki turizm kümelenmelerinde krizlerin oluşturduğu mekân organizasyonundaki değişimler araştırılmaktadır. Araştırmada karma yöntem kullanılmıştır. Birinci aşamada mekânsal istatistiğe dayalı kümelenmelerin tespiti için ArcGIS programında en yakın komşu analizi yapılmıştır. İkinci aşamada kümelenmelerin evrimi için mülakat verileri NVIVO programında kodlanma yapılmış ve ardından betimsel analiz yapılmıştır. Üçüncü aşamada farklı türde ve yapıdaki kümelenmelerin krizlere karşı dirençliliğinin belirlenmesi için ölçekler uygulanmış ve SPSS programında ANOVA testi yapılmıştır. Sonuç olarak bir bölgede farklı dönemlerde oluşum, gelişim ve değişimler gösteren kümelenmeler bulunmuştur. Kümelenmeler farklı konaklama sistemleri ve turizm pratikleri geliştirmişlerdir. Bunun sebebi farklı dönemlerde uygulanan ulusal ve yerel ölçekteki turizm politikaları, krizler ve talepte meydana gelen yapısal değişimler olmuştur. Araştırmanın en önemli sonucu kriz esnasında farklı kümelenmelerde uygulanan hayatta kalma pratikleri saptanarak gelecekte yaşanması muhtemel krizler için önemli kazanımlar olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Destinasyon gelişimi, kümelenme, yer seçimi, karma yöntem, Antalya.

Abstract

Article Info

Paper Type:
Research Paper

Received:
05.01.2024

Accepted:
08.02.2024

© 2024 JEBUPOR
All rights
reserved.

Crises experienced in the tourism sector are reflected in the spatial appearance of regional economies focused on tourism. This research explains the changes in space organization caused by crises in tourism clusters in Antalya, an important destination at national and global levels. Mixed method was used in the research. In the first stage, nearest neighbor analysis was performed in the ArcGIS program to detect clusters based on spatial statistics. In the second stage, interview data were coded in the NVIVO program for the evolution of clusters, and then descriptive analysis was carried out. In the third stage, scales were applied to determine the resilience of clusters of different types and structures against crises and ANOVA test was conducted in the SPSS program. As a result, clusters that showed formation, development and changes in different periods were found in a region. Clusters have developed different accommodation systems and tourism practices. The reason for this has been national and local tourism policies implemented in different periods, crises and structural changes in demand. The most important result of the research is that the survival practices applied in crises occurring in different clusters are determined and determined as important gains for possible crises in the future.

Keywords: Destination development, clustering, location selection, mixed method, Antalya.

Atıf/ to Cite (APA): Güney, İ. ve Somuncu, M. (2024). Evrimsel ekonomik coğrafya perspektifinden turizm destinasyonlarının evrimi, krizler ve dirençlilik bağlamında Antalya örneği. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 9(23), 154-181. <https://doi.org/10.25204/iktisad.1415073>

* Bu makale, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşerî ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı'nda 04.11.2021 tarihinde tamamlanan "Evrimsel Ekonomik Coğrafya Perspektifinden Turizm Destinasyonlarının Evrimi, Krizler ve Dirençlilik Bağlamında Antalya Örneği" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

** ORCID Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, AMYO, Turizm ve Seyahat Böl., ismet.guney@erdogan.edu.tr

*** ORCID Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, DTCF, Coğrafya Bölümü, somuncu@ankara.edu.tr

Extended Abstract

Introduction and Research Questions and Purpose:

Turkey has become an important destination on a global scale in recent years (United Nations World Tourism Organization, 2018, 2019, 2020). Turkey generates a considerable portion of its national income from tourism revenues. In this context, possible crises in the tourism sector pose an important problem for sustainable growth policies. Therefore, due to various factors such as consumers' complex preferences, rapid changes in marketing techniques, intense competition, epidemics, social movements, and regional and global problems, the future of the sector and the region in many destinations may not survive as a result of possible crises. For this reason, the answer to the following question is basically sought in the research: Where are the clusters formed by accommodation facilities in Antalya, how did they evolve during the formation process, and what is their resilience against possible future crises? Thanks to this research question, the spatial *evolution of* tourism-based *clusters* in Antalya was analyzed, and *their resilience against* the crises that occurred during the road dependency process and the possible crises that may occur in the future was examined.

Literature Review:

In the literature review, it has been determined that the relevant studies in the field are grouped into three groups. In the first group, there are studies on the *clusters* formed by tourism supply resources in various regions of Antalya (Zaman, 2005; Sayın, 2017; Erkuş Öztürk, 2008; Göçen, 2013). The second group includes studies on the *evolution* and development of Antalya as a destination (Ekici, 2013; Yazar, 2017; Kapan, 2018; Özyurt, 2018; Akıncıoğlu, 1996). The third group consists of studies that closely address the tourism sector in Antalya in the context of *crises* and *resilience* (Çakır, 2002; Gürses, 2007; Sarkım, 2007; Topuz, 2009; Akkaşoğlu and Met, 2013; Ongun, 2004; Demirtaş, 2017; Keleş, 2018; Demiray, 2019). As a result of the literature review, many studies on the tourism phenomenon in Antalya Province were identified, but no study was found that addressed the concepts of *clustering*, *destination evolution*, and *resilience*, which are used together within the scope of this research, at the determined spatial scale (Table 1). The use of these three concepts together at a certain scale allows the space to be analyzed over all time periods. For this reason, the expectation of contributing to the related literature by revealing a different perspective on tourism constituted the important motivation of this research.

Methodology:

In the research, the *nested design*, which is frequently used in the *mixed method* approach that allows the use of quantitative and qualitative data together to understand and explain the problem, was preferred (Creswell, 2017; Creswell and Plano Clark, 2018). Quantitative techniques were used to identify cluster areas, qualitative techniques were used to understand destination evolution, and quantitative techniques were used to explain the resilience of clusters. Purposive sampling was used for the evolution of clusters section of the research, which requires qualitative data analysis. For the resilience of clusters part of the research, which requires quantitative data analysis, a probability sampling strategy was chosen. For this reason, while applying the developed scale form, individuals representing the universe were determined by random sampling. The determination of clustering at the location was carried out with the ArcGIS program, and nearest neighbor analysis was applied. Interview data for destination evolution were subjected to descriptive analysis with the Nvivo program. The scale developed for the resilience of clusters was analyzed by ANOVA and post-hoc LSD analysis in SPSS.

Results and Conclusions:

The results of the research show that the formation of such different spatial units related to tourism at the microscale plays an important role in the efficiency of management and policies. For this reason, the research provides a detailed and in-depth historical perspective for making and implementing tourism policies in the area. Therefore, it provides an effective and efficient contribution for implementation and management. The findings in this context can form an important basis for tourism plans and policies both locally and nationally. Because the tourism sector is the most sensitive sector to crises due to its structure, resilience against crises is vital for sustainable tourism.

1. Giriş

Toplumsal sistemler mobilite, küreselleşme, sosyal medya, yeni toplumsal hareketler, salgınlar, iklim değişikliği, doğal afetler, ekonomik sıkıntılar vb. dinamiklerle bilinmeyen yeni durumla karşılaşarak geliştirmekte ve yeni haller almaktadır. Toplumdaki değişimler veya dönüşümlerle ortaya çıkan yeni durumlar, oluşum sürecinin hızı ve mekânına göre kriz olarak algılanabilir. Bu durum genellikle değişim zor olduğunda veya zaman aldığında görülmektedir (Özoran, 2017). Krizlerin ardından toplumsal olgular isim değiştirmese de toplumun yeni yapısı, üretim biçimi, ilişkileri, zaman ve mekân gibi temel dinamiklere bağlı olarak farklı nitelikler alıp işlevsel olarak değişmekte veya ortadan kalkabilmektedir (Kozak vd., 2013; Bağcı ve İçöz, 2019). Toplumda ortaya çıkan yeni durum ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi, mekân üzerinde değişimleri ve mekânın yeniden üretimini gündeme getirmektedir (Harvey, 2012; Lefebvre, 2014; Soja, 2017; Smith, 2017). Toplumsal sistemler içerisinde modern insanın yaşamında uzun zamandır varlığını sürdüren turizm sektörü de toplumsal dönüşümlere paralel olarak köklü değişimler yaşamıştır (Kozak vd., 2013). Çünkü diğer ekonomik sektörlerde olduğu gibi turizmde de doğal afetler, iklim değişikliği, çevresel, siyasi ve ekonomik problemler, postmodern değişimler gibi nedenlere bağlı olarak yaşanan arz ve talep dengesinin değişimi sonucu krizler olabilmektedir. Bu nedenle kriz dönemlerinde mezo ölçekte destinasyonlarda, mikro ölçekte ise turizm işletmelerde bozulan arz ve talep dengesine uyum sağlayamadıkları durumda çöküş süreci yaşanmaktadır (Hanna, 1986). Dolayısıyla toplumda çeşitli faktörler sonucu bir dönüşümün yaşanmasıyla farklı arayışlar içinde olan yeni türden turizm tüketicileri veya arz kapasitelerini artırmak ya da azaltmak isteyen turizm yatırımcıları mekânı yeniden organizasyona yönelmektedir. Bu süreç bazen hızı ve boyutu itibarıyla destinasyonlarda önemli krizlere neden olmaktadır ve bu değişim süreci, turizmin nesnesini oluşturan mekânlar üzerinde çeşitli göstergelerle tespit edilebilmektedir (Urry, 2009).

Türkiye son yıllarda küresel ölçekte önemli bir destinasyon olmuştur (United Nations World Tourism Organization, 2018, 2019, 2020). Makro ölçekte Türkiye'nin turizm gelirleri ve turist sayısı uzun dönemli incelendiğinde doğrusal bir artışın olduğu görülmektedir (Güney, 2021). Türkiye ulusal gelirinin hatırı sayılır bir bölümünü turizm gelirlerinden elde etmektedir. Bu kapsamda turizm sektöründe yaşanması muhtemel krizler, sürdürülebilir büyüme politikaları için önemli bir sorun oluşturmaktadır. Tabi ki makro ölçekte krizlerin ekonomik etkileri diğer ekonomik sektörlerle karşılanabilir. Söz konusu durum bilhassa mezo ölçekte gelirlerinin büyük bir kısmını turizmden sağlayan Kuşadası, Bodrum, Didim ve Antalya gibi destinasyonlar için ise hayati bir etki yaratır. Çünkü makro ölçekte 1980 sonrası uygulanan neoliberal turizm politikaları sonucu alt düzeyde birçok il ve ilçe, mekânsal altyapılarını düzenleyip kısa süreli talep artırıcı uygulamalarla turizmin aşırı yaygınlaşmasına tek sektör olarak turizm gelirleriyle büyüme sağlama yoluna gitmiştir. Bu durum mekânda tekil bir ekonomik düzeni ifade eden yol bağımlılığı meydana getirmektedir ve Türkiye'de birçok destinasyonun rekabetçi pozisyonlarını koruyup devam ettirmesini zorlaştırmaktadır (Köroğlu ve Karaman, 2014; Yüncü, 2015). Dolayısıyla tüketicilerin karmaşıklaşan tercihleri, pazarlama tekniklerindeki hızlı değişim, yoğun rekabet, salgın, toplumsal hareketler, bölgesel ve küresel sıkıntılar gibi çeşitli faktörlerden ötürü birçok destinasyonda sektörün ve bölgenin geleceği muhtemel krizler sonucu varlığını sürdüremeyebilir. Söz gelimi Birleşik Krallık'ta eski bir turizm merkezi olan Rhyl, aşırı yapılaşma ve arz sonucu destinasyon olmaktan çıkmıştır (Gale, 2005).

Türkiye'de bu duruma en yakın destinasyonların Ayvalık, Foça ve Erdek olduğu söylenebilir (Eriş, 2014; Ataberk, 2022). Yakın gelecekte ise Antalya'nın da benzer bir süreçle karşılaşma ihtimali bulunmaktadır (Güneş, 2014; Işık ve Zoğal, 2017). Bu nedenle araştırmada temelde şu sorusunun yanıtı aranmaktadır: Antalya'da konaklama tesislerinin oluşturduğu kümeler nerelerdedir, oluşum sürecinde nasıl bir evrim geçirmiştir ve gelecekte muhtemel krizlere karşı dirençliliği nedir? Bu araştırma sorusu sayesinde Antalya'da turizme dayalı oluşan *kümelenmelerin mekânsal evrimini* inceleyip yol bağımlılığı sürecinde meydana gelen krizlere ve gelecekte yaşayabileceği muhtemel krizlere karşı *dirençlilikleri* incelenmiştir.

2. Literatür Taraması

Antalya’da turizm sektörünün uzun geçmişi ve mekansal yoğunluğu nedeniyle turizm olgusu çeşitli yönleriyle farklı disiplinler tarafından hatırı sayılır ölçüde incelenmiştir. Literatür taramasında sahaya ilişkin ilgili çalışmaların üç grupta toplandığı tespit edilmiştir. Birinci grupta Antalya’nın çeşitli bölgelerinde turizmin arz kaynaklarının oluşturduğu *kümelenelemeleri* ele alan çalışmaların olduğu görülmektedir (Zaman, 2005; Sayın, 2017; Erkuş Öztürk, 2008; Göçen, 2013). İkinci grupta Antalya’nın destinasyon olarak *evrimi* ve gelişimini ele alan çalışmalar bulunmaktadır (Ekici, 2013; Yazar, 2017; Kapan, 2018; Özyurt, 2018; Akıncıoğlu, 1996). Üçüncü grup, Antalya’da turizm sektörünü *krizler ve dirençlilik* bağlamına yakın bir şekilde ele alan çalışmalardan oluşmaktadır (Çakır, 2002; Gürses, 2007; Sarkım, 2007; Topuz, 2009; Akkaşoğlu ve Met, 2013; Ongun, 2004; Demirtaş, 2017; Keleş, 2018; Demiray, 2019). Literatür taraması sonucunda Antalya İli’ndeki turizm olgusu üzerine yapılan birçok araştırma tespit edilmiş fakat bu araştırma kapsamında bir arada kullanılan *kümeleneleme, destinasyon evrimi ve dirençlilik* kavramlarını belirlenen mekânsal ölçekte ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır (Tablo 1). Bu üç kavramın belli bir ölçekte bir arada kullanılması mekânın tüm zaman dilimlerinde incelenmesine olanak tanımaktadır. Bu nedenle ilgili literatüre turizmle ilgili farklı bir bakış ortaya koyarak katkı sağlaması beklentisi bu araştırmanın önemli motivasyonunu oluşturmuştur.

Tablo 1. Araştırma Alanında Yapılan İlgili Çalışmalar

Araştırmacı/lar	Kavramsal Çerçeve	Ölçek
Zaman (2005)	Mekânsal yoğunlaşma	Kemer
Sayın (2017)	Sektörel kümeleneleme	Alanya
Erkuş Ertürk (2008)	Sektörel kümeleneleme	Antalya kent merkezi
Göçen (2013)	Sektörel kümeleneleme	Antalya kent merkezi
Ekici (2013)	Destinasyon yaşam döngüsü	Kaş-Kalkan ve Manavgat-Serik
Yazar (2017)	Mekânsal değişim/dönüşüm	Kemerağzı-Kundu
Kapan (2018)	Destinasyon yaşam döngüsü	Antalya kent merkezi
Özyurt (2018)	Destinasyon yaşam döngüsü	Alanya
Akıncıoğlu (1996)	Mekânsal değişim/dönüşüm	Kemer
Çakır (2002)	Krizlere karşı stratejiler	Belek
Gürses (2007)	Krizlere karşı stratejiler	Antalya
Sarkım (2007)	Krizlere karşı sürdürülebilir ürün çeşitliliği	Antalya
Topuz (2009)	Kriz yönetimini	Belek
Akkaşoğlu ve Met (2013)	Kriz esnasında uygulanan finansal stratejiler	Antalya
Ongun (2004)	Krizlerin turizme etkileri	Antalya
Demirtaş (2017)	Siyasi krizlerin turizme etkileri	Antalya
Keleş (2018)	Krizlerde uygulanan kamu politikaları	Antalya
Demiray (2019)	Kriz yönetimi	Antalya

3. Kavramsal Çerçeve

Araştırmanın bu bölümünde sahada belirlenen problemi anlamak ve öneriler geliştirmek için kullanılacak olan kavramların tanımları, hangi yaklaşımla ele alındığı, aralarındaki ilişkilerin nasıl olduğu irdelenmiştir. Araştırmada kullanılan kümeleneleme, destinasyon evrimi ve dirençlilik kavramları arasında epistemolojik bir ilişki kurulmuştur. Bu üç kavramın bir arada kullanılması mekân araştırmalarında temel bir sınırlılık olarak kabul edilen zamansal olarak statik durum analizinden, dinamik durum analizine geçişi sağlamaktadır. Çünkü mekânsal birim olarak da belirlenen konaklama tesislerinin oluşturduğu kümeleneleme alanları mevcut zaman-mekânı ele alma imkanı tanımaktadır. Destinasyonlarda oluşan kümelenelemelerin evrim sürecini anlamada tercih edilen evrimsel ekonomik coğrafya (EEC) kavramları kümelenelemelerin krizlerde geçirdiği geçmiş zaman-mekânı anlama imkanı tanımaktadır. Son olarak destinasyonlardaki kümelenelemelerin gelecekte şekillenmesinde en önemli faktör olarak varsayılan krizlere karşı gösterdiği dirençlilik, irdelenerek kümelenelemelerin gelecek zaman-mekânı hakkında fikir sunmaktadır. Dolayısıyla araştırmada kullanılan kavramsal çerçeve zaman-mekânı çok boyutlu bir analiz olanağı tanımaktadır.

Kümelenme, belirlenmiş bir mekân üzerinde belli sektörlerle ait işletmelerin sayıca yoğunlaşmasını, disiplinler arası bir olgu olarak ilk ele alan kişi Alfred Marshall olmuştur. Marshall'ın çalışmalarında endüstriyel bölge kavramını kullanarak geliştirdiği Bölgesel Yoğunlaşma Teorisi günümüze değin teorik ve kavramsal değişimler yaşayarak tartışılmaya devam etmektedir (Belussi ve Caldari, 2009; Yiğit, 2014: 110). Genel olarak kümelenme kavramı altında bugün coğrafyadan bölge bilimine, planlamadan iktisada birçok disiplinin araştırma objesi hâline gelmiş ve bu nedenle kavramın tanımı üzerine bir birliğin olmadığı söylenebilir. Fakat tanımlar ve kavramlar incelendiğinde iki eksenin olduğu görülmektedir (Müderrişoğlu ve Gezici Korten, 2015: 109; Kaygalak, 2011: 33). Birinci eksen işletmelerin varlığında mekânsal yakınlığı/yoğunluğu önceliklendirmektedir. İkinci eksen ise firmalar arasındaki ilişkiselliği ve aktörleri önceliklendirmektedir. Bu yaklaşımlar etrafında kümeler temelde, faktör koşulları, firma yapısı ve rekabet düzeyi, firma stratejisi ve destekleyici sanayiler ile talep koşulları göz önüne alınarak rekabetçi avantajları oluşturan mekânsal alanlar, küme olarak tanımlanmaktadır (Kaygalak, 2011). Bu araştırma çerçevesinde benimsenen terim kümelenme olmuştur. Kümelenme kavramına yaklaşım ise işletmelerin coğrafi yakınlık ile kümelenme dokusu oluşturduklarını dikkate alan taraftadır. Bu kapsamda benzer veya tamamlayıcı faaliyetleri olan firmalar, coğrafi bir mekânda mekânsal yakınlığı ve yoğunluğu olan konumlar olarak anlaşılmaktadır. Bu anlamda kümelenmeler; mekân üzerinde dokular veya mekânsal peyzajlar oluşturmaktadır.

Turizmde destinasyonların gelişimi meselesi oldukça geniş bir literatüre sahiptir. Fakat araştırma kapsamında öne çıkan üç kavramsal çerçeve; Turizm Alanları Yaşam Döngüsü Modeli, EEC Temaları ve Kümelenme Evrimi çıkmaktadır. Belirtilen kavramsal çerçeveler aynı amaca hizmet etmekte ve önemli benzerlikleri bulunmaktadır. Bu bakımdan farklılığın temelde yaklaşımlar üzerinden gittiği söylenebilir. Bu çalışmada ise evrimsel ekonomik coğrafyanın yaklaşımı içerisindeki kavramlar tercih edilmiştir. Bunun en önemli nedeni turizm destinasyonları gibi krizlere karşı çok hassas mekânsal bir sistemin gelişimini veya evrimini kriz ve şoklar üzerinden daha doğru okunacağı varsayımdır. Ayrıca diğer modellerin aksine daha esnek ve metodolojik çeşitlilik sunmaktadır. EEC yaklaşımı içerisinde kullanılan ve Darwinizm'den uyarlanan mekanizmaların toplumsal süreçlerin mekâna nasıl şekil verdiği, aşamaların nasıl olduğu ve hangi dinamiklerle gerçekleştiği hakkında güçlü açıklamalar sunmaktadır (Ma ve Hassink, 2013). Bu teoride birçok kavram bulunmakla birlikte araştırma kapsamındaki mekânsal dönüşümü açıklamada yardımcı temalar EEC kapsamında kriz, pozitif dışsallıklar, yaratıcı yıkım, rutin kavramları olmuştur.

Dirençlilik kavramı 1990'lerden sonra, sosyal bilimler alanında doğal kaynak yönetimi ve çevresel değişim çalışmalarında giderek daha önemli hâle gelmiştir. Bunun nedeni sürdürülebilirlik yaklaşımının taraftar bulması ve özellikle iklim değişimi gibi çevresel değişim konularına bilimsel yanıtların aranmasıdır (Hall vd., 2017: 34). Fakat sosyal bilimlerde dirençlilik kavramının tanımlanması diğer alanlara göre daha zordur (Pendall vd., 2010). Yine de sosyal bilimler bakımından kapsamlı bir tanım yapmak gerekirse UNISDR, UNDP ve IUCN (2009) esnekliği şu şekilde tanımlamaktadır: Tehlikeye veya krize maruz kalan bir sistem, grup ya da topluluğun zamanında ve oldukça temel yapıları ve işlevlerin korunması gerekirse de restorasyonu dâhil olmak üzere etkili bir şekilde direnme, buna uyma ve bunlardan kurtulma kabiliyetidir. Destinasyonlarda gelişen krizler ya da şoklar, sadece destinasyonu değil orada bulunan işletme, organizasyon veya kurumların varlığını da tehlikeye atmaktadır. Dolayısıyla kriz esnasında destinasyon bir bütün olarak hareket etmeli ve bir bütün olarak krizin iyi yönetilmesi gerekmektedir (Ritchie, 2009; Hall vd., 2017). Bu bağlamda turizmin yerel ekonomide hayati bir unsur olduğu bölgelerde, uyum sağlama kabiliyeti, değişim ile etkin bir şekilde başa çıkabilme esnekliğiyle ve dirençliliğiyle ilişkilidir (Luthe ve Wyss, 2014; Lew vd., 2016). Turizmde muhtemel krizlere yönelik yapılan hazırlıklar, uyumun stratejik anahtarıdır. Bu nedenle kriz yönetimi planlarını ve hazırlıklarını arttırarak oluşacak turizm kayıplarının azaltılması destinasyonlar için oldukça önemlidir (Sönmez vd., 1999). Araştırmanın bu boyutunda turizmde dirençliliğin incelenmesi ve anlaşılması, krizlerin oluşturduğu uzun vadeli yapısal değişikliklerin yanı sıra kısa vadeli olumsuz etkilerin kuruluşlar, yerel yönetim ve merkezi kurumlar için nasıl yönetilebileceğini kolaylaştırabilir ve doğru stratejiler geliştirilebilir (Whitman vd., 2014).

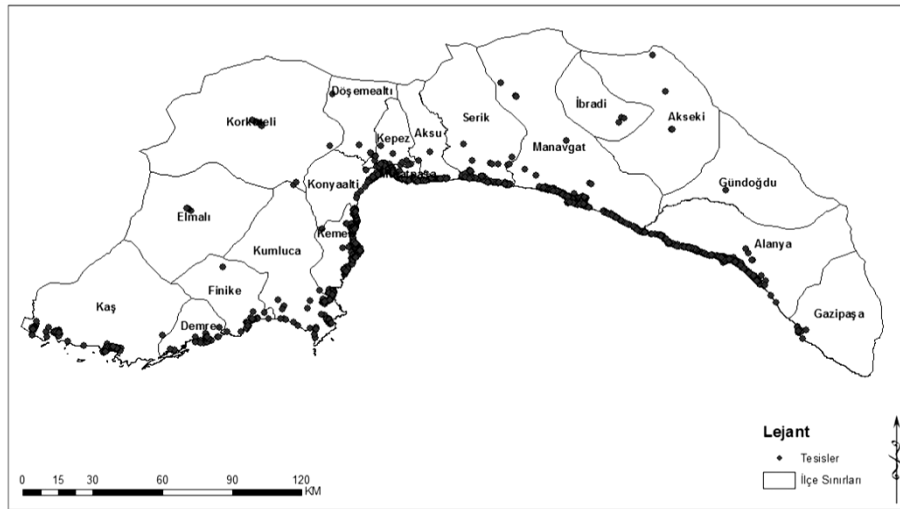
Araştırmada kullanılan kavramlar karma yöntem araştırmalarında kullanılan iç içe desen kapsamında sırasıyla kullanılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın kavramları ve soruları arasındaki ilişkinin açıklanmasına yönelik aşağıdaki araştırma modeli geliştirilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Kavramsal Çerçeve ve Araştırma Soruları

Kavramsal Çerçeve Yöntem	Kümelenme	Destinasyon Evrimi	Dirençlilik
Nitel	Nitel	Nitel	Nitel
Araştırma Yönü →			
Ana Sorular	Antalya’da konaklama tesislerinin oluşturduğu kümeler var mıdır ve nerededir?	Bir turizm alanı olarak Antalya kent merkezinin zamansal ve mekânsal evrimi nasıldır?	Antalya’da farklı kümeler ve farklı türde tesislerin krize karşı dirençliliği farklı mıdır?
		Alt Sorular Evrim süreninde hangi toplumsal, politik ve mekânsal faktörler etkili olmuştur? Evrim süreci hangi mekanizmalarla gerçekleşmiştir? Bu evrim süreci gelecekte nereye evrilecektir? Yol bağımlılık veya evrimsel yaklaşım turizm alanlarının evrimini açıklamada ne kadar etkilidir?	Ana Hipotezler H1: Konaklama tesislerinin oluşturdukları kümelenmeler, krize karşı farklı dirençlilik düzeylerine sahiptir.

4. Yöntem

Araştırma, turizme sektörüne dayalı oluşan kümelenmelerin mekânsal evriminde karşılaştıkları veya karşılaşacağı krizlere karşı dirençliliklerini ele almaktadır. Bu bağlamda şu temel soruya yanıt aranmaktadır: Antalya’da konaklama tesislerinin oluşturduğu kümeler nerelindedir, oluşum sürecinde nasıl bir evrim geçirmiştir ve gelecekte muhtemel krizlere karşı dirençliliği nedir? Araştırmada, problemi anlayıp ve açıklamak amacıyla nicel ve nitel verileri birlikte kullanılmasını olanak tanıyan *karma yöntem* yaklaşımında sıklıkla kullanılan *iç içe desen* tercih edilmiştir (Creswell, 2017; Creswell ve Plano Clark, 2018).

Şekil 1. Antalya’da Konaklama Tesislerinin Dağılışı

Antalya İli’nde merkez bölge olarak kabul edilen Muratpaşa, Aksu, Kepez, Konyaaltı ve Döşemealtı ilçelerindeki konaklama tesisleri araştırma alanı olarak seçilmiştir. Bu durumun nedeni

Antalya'nın merkez bölgesinin konaklama sektörü bakımından arz ve talebin gelişmiş olduğu ve turizm plan ve politikaları bakımından daha uzun bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir. Bu kapsamda beş ilçede bulunan konaklama işletmeleri hakkındaki veriler Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden alınmıştır. Antalya genelinde 2837 tesisin olduğunu görülürken araştırma sahasında 539 tesis olduğu görülmüştür (Şekil 1).

Mekânsal ölçeğin tespiti, araştırma sorularının ve hipotezlerin nerede cevaplanacağını belirlemektedir. Araştırmada mahalle, ilçe, il vb. gibi standart mekânsal ölçeklerden ziyade konaklama tesislerinin oluşturduğu kümelenmeler seçilmiştir. Bu durumun birinci nedeni, bağlam ile bilgi arasında ilişkinin doğru kurulmasıdır. İkinci neden, araştırma sahasında bulunan ilçelerin yüzölçümlerinin geniş olması nedeniyle oldukça farklı mekânsal ekonomileri geliştirmiştir. Üçüncüsü ise yerel ve ulusal düzeydeki uygulanan plan ve politikaların aynı idari birim üzerinde farklı türde konaklama tesisleri oluşturmasıdır. Bu kapsamda ilk olarak araştırma alanında kümelenmelerin var olup olmadığı *en yakın komşu analizi* ile belirlenmiştir. Bu analiz için Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden alınan konaklama işletmelerine ilişkin metinsel veri seti ArcGIS ortamında mekânsal veriye dönüştürülmüştür. Veriler sınırlanırken teoriye göre farklı kurumsal ve yapısal özellikleri bulunan bakanlık belgeli ve belediye belgeli tesisler olmak üzere iki türde kümelenme analizleri yapılmıştır. Bu sayede kümelenme alanlarının lokasyonları ve sınırları *kernel yoğunluk analizi* kullanılarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla araştırma için mekânsal ölçek olarak tercih edilen kümelenmeler belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Araştırma Alanı, Kümeler ve Örneklem Büyüklüğü Arasındaki İlişki

Alan			Mekânsal Ölçek			Örneklem B.	
İlçe	Belge türü	Sayı	Kümelenme alanları	Belge türü	Küme elemanı	Sayı	Oran
Konyaaltı	Bakanlık B.	18	Konyaaltı	Bakanlık B.	18	3,5	0,045454545
	Belediye B.	87		Belediye B.	54	10,5	0,136363636
Kepez	Bakanlık B.	4	Kültür Mahallesi	Belediye B.	27	5,3	0,068181818
	Belediye B.	34					
Muratpaşa	Belediye B.	301	Merkez	Bakanlık B.	11	2,1	0,027777778
				Belediye B.	66	12,8	0,166666667
			Kaleiçi	Bakanlık B.	16	3,1	0,04040404
				Belediye B.	113	22,0	0,285353535
			Lara-Şirinyalı	Bakanlık B.	6	1,2	0,015151515
				Belediye B.	5	1,0	0,012626263
			Lara-Barınaklar	Bakanlık B.	4	0,8	0,01010101
				Belediye B.	20	3,9	0,050505051
Lara-Örnekköy	Bakanlık B.	4	0,8	0,01010101			
Belediye B.	20	3,9	0,050505051				
Aksu	Bakanlık B.	30	Kundu	Bakanlık B.	32	6,2	0,080808081
Döşemealtı	Bakanlık B.	1			0	0	0,
	Belediye B.	5					
5	9	539	8	14	396	77,0	1

Antalya'daki destinasyonların evrimsel sürecinin açıklanması verilerin kronolojik olarak düzenlenmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla değişen zamanda mekân üzerinde değişen durumların, turizm mekânına nasıl sirayet ettiği analiz edilmektedir (Ma ve Hassink, 2013). Bulgular bağlam üzerinde geçerlilik sağladığından bu boyutta nitel yöntemler tercih edilmiştir. Bu kapsamda problem üzerinde kişilerin düşünce, görüş ve deneyimleriyle ilgili derin bilgilerin toplanması amacıyla mülakat formları oluşturulmuştur (Şavran, 2009). Mülakatlar 15 Temmuz-5 Ağustos 2020 tarihlerinde katılımcılara yüz yüze görüşme yöntemiyle ortalama 30-40 dakikada yapılmış, toplam 38 kişi ile görüşülmüştür. Mülakat verileri üzerinden mekânsal değişimleri evrimsel bir düşünce biçimiyle anlamak için iki mantıksal yol bulunmaktadır. Bunlar; herhangi bir şeyi ya da olguyu başka şey ile benzetmeye, kıyaslamaya, anlatmaya yarayan *eğretileme/metafor (metaphor)* ve yapı, köken bakımından benzemeyip görevde ya da işlevde benzeme durumunda ise *analojilerdir*.

Araştırmanın başka bir amacı da destinasyonların evrim sürecinde farklı türde ve bölgede oluşan kümelenmelerin krizlere karşı dirençliliğini belirlemektir. Bu durum bulguların nesnel olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu yüzden araştırmanın bu aşamasında ölçek tekniği kullanılmıştır. Geliştirilen ölçek faktör analizine tabii tutulmuştur. Son aşamada ise kümelerin gösterdiği dirençlilik kapasitelerindeki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı test edilmiştir. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki farklılıkların tespit edilmesi için hipotezler oluşturulmuştur. Bu nedenle ilk olarak *ANOVA testi* yapılmıştır. Ardından kümeler arası anlamlı farklılıkların hangi kümelerden kaynaklanan farklardan dolayı olduğunu tespit etmek için bağımlı değişken ve grup içi farklılıkları analiz eden *Post-Hoc LSD analizi* uygulanmıştır. Grup içi farklılıkların nedenleri de betimsel istatistiklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmanın etik kurallara uygunluğu için Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Alt Etik Kurulu'nun 22.06.2020 tarih ve 5/103 sayılı toplantısında, çalışmanın etik kurul onayı alınmıştır. Araştırmada geliştirilen ölçek için oluşturulan madde havuzunda yararlanılan çalışmalar için yazarlara bilgi verilmiştir. Saha çalışması esnasında katılımcılara araştırmanın amacı, katılma koşulları ve kişisel bilgilerin korunması hakkında bilgiler verilmiştir. Anket ve mülakat çalışmasında katılımcıların onayları alınmıştır.

5. Bulgular

5.1. Lara-Barınaklar Caddesi'nde Destinasyon Evrimi

5.1.1. Pansiyonculuğun Başlaması, Kriz ve Değişim

Havayolu ulaşımının yaygınlaşmasıyla küresel düzeyde önemli havalimanları oluşmuştur. Bu kapsamda örnek vermek gerekirse Atlanta Uluslararası Havalimanı, Los Angeles Uluslararası Havalimanı, Singapur Changi Havalimanı, İstanbul Havalimanı, Dubai Uluslararası Havalimanı, São Paulo-Guarulhos Uluslararası Havalimanı vs. küresel ölçekte önemli havalimanlarıdır. Havayolu ulaşımının birinci derece öneme sahip elemanı olan havaalanları veya havalimanları kent mekânı ile ilişkisi başladığında yakın alanlarda konaklama, ulaşım ve diğer ticari sektörlerle ilişkin mekânsal alt yapıların gelişmesine olanak tanımaktadır. Büyük ölçekli havalimanları, ekonomik ve sosyal bakımdan pek çok katma değeri hem bünyesinde hem de yakın çevrelerde bu durumu yaymaktadır. Bu bakımdan konaklama, emlak, kent içi ulaşım ve diğer ilişkili hizmet sektörlerinin oluşumuyla birçok ekonomik ve sosyal olgu ortaya çıkar (Graham, 1995; Rodrigue, 2020). Bu minvalde Antalya'nın en önemli kentsel mekânı Barınaklar Bölgesi'dir. Çünkü 1980'li yıllarda hizmete giren Antalya Havaalanı'nın kent merkeziyle ulaşımına olanak sağlayan ana akstaki ilk kentsel mekân Barınaklar Caddesiydi. Barınaklar Bölgesi'nde turizmin başlangıcı da aslında bu yakın lokasyon özelliklerinden kaynaklanmış ve önemli düzeyde bir müşteri talebiyle turizme başlamıştır. 1992 yılına ait hava fotoğrafları incelendiğinde arazi kullanımının zaman içerisindeki değişimi görülmektedir (Şekil 2). Sonuç olarak 1990'ların başında önemli bir dışsalılık olarak ortaya çıkan havaalanı turizm kümesinin temelini atmıştır. Zamanla gelen turistler ve havayolu çalışanlarının talepleri, ayrıca havaalanının kapasite artışı en yakın lokasyonda bulunması nedeniyle Barınaklar Bölgesini destinasyona dönüştürmüştür. O dönem ortaya çıkan konaklama tesislerinde işletmecilik biçimi olarak pansiyonculuk tercih edilmiştir. Barınaklar'daki pansiyonlar pazara dayalı gelişmeye başladığı için müşteri portföyü de havayolu ile kente gelen ve havayolu ulaşımında çalışanlar olmuştur. Başlangıç koşullarını çeşitli destinasyonlarda turizm sektöründe 24 yıl deneyimi olan A1 şu sözlerle aktarmaktadır:

"1990'ların başı ile 1980'lerin sonu falandır burada işletmelerin açılması... Tetikleyen faktör havaalanı ve fuar alanları oldu kesinlikle... En büyük etken bunlardı... ANFAŞ, EXPO ve diğer fuar merkezlerine yakın olması gelen ziyaretçilerin bu bölgeyi tercih etme sebebi... Havaalanına yakın olduğu için uçuş grupları burada çok ikamet ederlerdi. Havayolu çalışanları, kabin ekibi falan onlarda bu bölgeyi tercih ederdi... Eskiden çok fazlaydı. Firmalar uçuş ekibinin konaklaması için ciddi finans

ayırıyordu. Yıllık otelin bütün ücretini ödüyorlardı. Oteli kapatıyorlardı. Dışarıdan misafir almıyorlardı... Öyle çalışılırdı burada.” (A1, 47 yaşında, Müdür).

Şekil 2. Barınaklar Bölgesi'nde Mekânsal Değişim
Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü (2021).

1980'lerin başında başlayan neoliberal turizm politikaları sonucu kitle turizminin teşvik edilmeye başlanması 2000'li yıllarda ölçek olarak tesislerin genişlemesiyle sonuçlanmıştır. Turizm arzı ve talebinde büyütme politikalarının desteklenmesinin bir sonucu olarak ulaşım sistemlerinin de değişimi gündeme gelmiş ve Antalya'da geniş ölçekli bir havalimanı yapımına başlanmıştır. Havalimanı inşası sonrası ise kapasite artmış ve son dönemlerde yılda ortalama 10 milyon charter yolcu gelmektedir. Bu talep yoğunluğu bir zamanlar Barınaklar Bölgesi'nde gelişimin dinamiğini oluşturan havaalanı yoluna ek olarak alternatif yeni aks yaratmıştır. Havaalanının geniş ölçekte büyütülmesi nedeniyle kent merkeziyle bağlantısı yeni bir aks üzerinden sağlanmıştır. Bu durumla Barınaklar Caddesi'nde gelişimin en güçlü dinamiği sağlayan dışsallık ortadan kalmıştır. Bu durumun sonucu olarak ciddi düzeyde talep düşüşleri yaşanmıştır. Talep düşünün tek sebebi yeni aks değil aynı zamanda Kundu Bölgesi'nde büyük ölçekli tesislerin gelişmesiyle turistler ve acenteler bu bölgeye yoğunluk göstermiş ve Barınaklar âtil durumda kalmıştır. Uzun zamandır Barınaklar'da yaşayan A2, dönemin koşullarını şu ifadelerle belirtmektedir:

“1995 yıllarıydı... Barınaklar'da şöyle bir sistem vardı. Tursem diye İskandinavların büyük bir firması vardı. Tursem İskandiv getiriyordu 800 – 900 Euro'ya müşteri getiriyordu. Hiçbir şey vermiyorsun müşteriye engellilerdi... Havaalanına yakın olduğu için Barınaklar Bölgesi'nde dolduruyordu bu müşterileri. İyi para kazandılar otelciler o dönem. Tursem battıktan sonra oradaki oteller boş kaldı. Bir de Kundu bölgesi açıldı o ara talep o bölgeye kaydı.” (A2, 47 yaşında, İşletmeci).

5.1.2. Pansiyonculukta İkinci Evre: Seks Turizmi

Turizm, dinamik ve değişken bir sektör olarak en önemli mekânsal sermayelerinden biri olan konaklama tesislerini çok farklı yönleriyle kullanabilmektedir. Konaklama tesislerinin sektörle bağlantılı çeşitli kullanımlarından biri de seks turizmidir (Clancy, 2002). Barınaklar Bölgesi'nde işletme yapısının gerek pazar gerekse mekânsal arz bakımından uzun bir süre yenilenmemesi nedeniyle yeni koşullara uyum kapasitesini düşürmüştür. Bu durum nedeniyle işletmelerin varlığını devam ettirmek amacıyla seks turizmine yönelmiştir. Turizm sektöründe deneyimli bir yönetici olan A4, dönemin koşullarını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Burada işletmeler para kazanmayınca şirketlerle, acentelerle çalışmayınca ya da imkânsızlıklarından dolayı kendini yenileyemediklerinden farklı yollar denemeye başladılar... Günlük veya saatlik dediğimiz kiralamar yapıyorlarmış... Çok da denetlenmiyordu. Kontrolsüz tabi o dönem.” (A4, 52 yaşında, Müdür).

Barınaklar bölgesindeki yeniliklere kapalılık durumu 2000’li yılların başından itibaren ekonomik sistemin çoğunu seks turizmine bağlamıştır. Seks turizminin Barınaklar Caddesi’nde yol bağımlılığı oluşturmasının bir diğer sebebi de toplumsal normlar olmuştur. Çünkü toplumsal norm ve kurallar, bireylerin ilişkilerini düzenleyerek eylemlerine yön vermektedir (Mc Kenna, 1994). Toplumların çoğunda maddi karşılık gereği cinsel ilişki etik dışı bir davranış olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla yapılan bu turizm faaliyeti katılımcının kendi sosyal çevresi ve toplumsal rollerinden bağımsız olarak gizlilik içerisinde yapılmasını gerektirmektedir. Bu durum küresel ölçekte çoğu destinasyonda seks turizmi faaliyetini yasa dışı veya yeraltında gerçekleşmesine neden olmaktadır (Clancy, 2002). Bu nedenle de seks endüstrisi ve yasadışı diğer faaliyetler oldukça yakın bir mekânsal bağlamda gerçekleşmektedir. Katılımcılardan A3 bu durumun sosyal ve psikolojik dürtülerini şu ifadelerle belirtmektedir:

“Mesela şöyle söyleyeyim bugün evli bir adamım hovardalığa gittim. 2017 öncesinde burada ya apart daire tutarım ya da kötü bir pansiyona giderim kimse beni görmeyecek kaydım tutulmayacak. Ya da adamın devletle sıkıntısı var. Ne bilim suçu vardır aranıyordur. Asker kaçığıdır vs... o da burada olan günlük apart tutar ya da eski pansiyonlardan birine giderdi... Bu fuhuş işi önemli oranda kayıt dışılık gerektiriyor.” (A3, 55 yaşında, Müdür).

Turizm sektörünün iç dinamikleri ve 2017 yılından önceki dönemde sıkı olmayan denetleme mekanizması seks turizminin Barınaklar Bölgesi’nde kümelenmesine neden olmuştur. Bu sayede toplumsal ve psikolojik koşullar Barınaklar Caddesi’nde mekânsal şeklini almıştır. Barınaklar’ın kent merkezinden uzakta bulunması, asayiş denetimlerinin seyrek aralıklarla olması, bu sistemin yasa dışılığı ve toplumsal kimlikten gizli bir şekilde yapılması gerekliliği konunun belirlenmesinde önemli faktörler olmuştur. A4 söz konusu durumu şu ifadelerle belirtmektedir:

“Bir-iki sene öncesine kadar otellerde veya pansiyonlarda konaklayan insanlar. GBT’leri gün sonunda gece rapor olarak gidiyordu. Polis ona bakacak da inceleyecek de tespit edecek de gelip onu alacak. Hikâyeydi bu... Gece gönderiliyordu müşteri bilgilerini içeren rapor. Sistem çalışmıyordu, elle gönderiliyordu bu rapor. Manuel yazdırıyoruz gönderiyorduk. İşlenmezdi ya da bakılmazdı. Bunu bilen insanlarda farklı amaçlarla konaklama gerçekleşiyordu.” (A4, 52 yaşında, Müdür).

5.1.3. Pozitif Dışsallıklar

Pozitif dışsallıklar piyasa ekonomilerinde maliyet oluşturmaksızın mal ve hizmetlerin üretimine veya tüketimine yarar sağlayan durumları ifade etmektedir (Çelik, 2006). Barınaklar Bölgesi’nde seks turizminin yerleşip birincil turizm türü olduğu dönemde birçok yeni pozitif dışsallıklar oluşmuştur. Bu kapsamda birinci dışsallık, Şirinyalı’da falezlerin üzerinde manzara ve kıyı olanaklarının artırılması amacıyla park ve yürüyüş rotaları yapılmıştır. Ayrıca bu olanaklara yakın bir lokasyonda eğlence hizmetleri sağlayan mekânlar kümelenmiştir (Şekil 3). Bu gelişmeler bugün bölgede bulunan işletmelere pozitif dışsallık sağlasa da o dönem seks turizmine yönelmiş pansiyonların bu dışsallıkları herhangi bir şekilde kullanmamıştır. Günümüzdeki ve geçmişteki işletmelerin söz konusu dışsallıklardan nasıl değerlendirildiğini A4 şu ifadelerle belirtmektedir:

“Faleze yakınlık barınaklar için şu an önemli avantaj. Orada ciddi bir yürüyüş alanı oluşturuldu. Son senelerde orada ciddi kafeler, bistrolar oluşturuldu. Restoranlar oluşturuldu. Buraya gelen misafir de orada yürüyüş yollarından birçok noktadan denize girme imkânı da var. O bölgenin düzenlenmesiyle denize girme imkânı da oluşturuldu. Bize gelen müşterileri bu durum memnun ediyor. Ama pansiyonlar döneminde müşterinin sahille ilgili taleplerinin olduğunu düşünmüyorum. Çünkü müşteri profili çok farklı o dönem.” (A4, 52 yaşında, Müdür).

Şekil 3. Şirinyalı'daki Sosyal Alanlar ve Kıyı Olanakları

2010 yılı sonrası peyzaj düzenlemelerinin yapıldığı kıyı alanında önemli diğer gelişme, Düden Şelalesi'nde yapılan peyzaj çalışmalarıyla önemli bir ziyaretçi talebini oluşturmuştur. Yine de tüm bu dışsallıklar Barınaklar Bölgesi'ndeki seks turizmine olan yol bağımlılığını değiştirememiştir. Barınakların mevcut turistleri önceki turistlerin aksine Düden Şelalesi'ni ziyaret etmektedir. A4 tarafından Düden Şelalesi'nin mevcut turizm talebine katkısı şu şekilde ifade edilmektedir:

“Gelen misafirler gerek tatil gerek iş için gelen misafirler yakın olmasını avantaj olarak kullanıyorlar. Akşamları denize döküldüğü noktada ciddi bir insan kümelenmesi oluyor. Mesela papağan getirmiş bir fotoğrafçı iki tane orada bir stüdyo gibi bir şey kurmuş ciddi para kazanıyor. Su satıyor, mısır satıyor. İnsanlar geliyor orada hatıra fotoğrafı çektiriyor. Tatilde bilinçli insan oteli tercih ederken etrafında ne var nerelere yakın eğlence alanlarına ne kadar uzak ona göre bir tercih yapıyor... Bizim şu an ki müşterilerimiz soruyor tabi.” (A4, 52 yaşında, Müdür).

Antalya'nın kentsel genişleme yönü doğudur. Çünkü batı ve kuzey yönünde sıra dağlar dar bir kıyı şeridi oluşturmaktadır. Doğu yönünde ise geniş düz alanlar bulunmaktadır. Barınaklar Caddesi de kentin genişleme yönünün doğu olması nedeniyle zaman içinde birçok dışsallığın gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu dışsallıklar içerisinde en önemli yatırımlar yeni havalimanı, alışveriş merkezleri ve sağlık sektöründe büyük yatırımların merkezi olmuştur. Bu duruma rağmen işletmelerin yapısı ve anlayışında değişikliğin olmadığını A4 ve A5 şu ifadelerle belirtmektedir:

“Kent bu yöne doğru gelişti... Ama buradaki pansiyonlar o dönem günlük, tek gecelik konaklamalar yapıyordu...” (A4, 52 yaşında, Müdür).

“Bir diğer fırsatı sonradan havaalanı limana çevirdiler. Hemen yakınına EXPO'nun gelmesi çok önemli bir avantaj... Bu bölgedeki işletmeler bu yatırımları çok sonradan değerlendirdi.” (A5, 47 yaşında, Müdür).

Lara-Barınaklar özellikle seks turizminde uzmanlaşan bir kümeyle, Lara genelinde 20 yıldır gelişen kentsel dışsallıklar, Kundu bölgesinde büyük ölçekli konaklama yatırımlarının olması gibi etkenler popülaritenin artmasını sağlamıştır. Yine de Barınaklar'daki pansiyonlar değişim için oluşan bu gücü de kullanamamıştır. A5 durum hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Lara, Antalya'da her zaman popüler bir yerdi. Yerli halkı yüksekte olduğu için havası vs. bu bölgeyi tercih eder. Şehir bu tarafa gelir. Hastaneler, AVM'ler, clublar hep bu bölgede. O yüzden bugün insanların buraya gelmesinde 1. sıraya popülarite diyebilirsiniz. 2. sırayı küçük butik otellerin olması, özel hizmet ve insanların daha kalabalık yerler tercih etmesi... Kısacası pansiyonlar buradaki fırsatları zamanında değerlendiremedi.” (A5, 47 yaşında, Müdür).

Yeni dışsallıkların gelişmesi değişiminin dinamiklerini tetiklemiştir. Fakat seks turizmine olan yol bağımlılığı diğer sektörün gelişime olanaklarını ortadan kaldırmıştır. Bu durumda Barınaklar için yeni patikayı oluşturan faktör yaratıcı yıkımla olmuştur.

5.1.4. Yaratıcı Yıkım Sonucu Yeni Türler: Apart Otel ve Butik Otel

Yaratıcı yıkım kavramı teknolojik inovasyon sürekliliğinin olmadığı mevcut teknolojinin radikal bir şekilde değişikliğini tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır (Schumpeter, 1942). Bu durum eski teknolojik sistemleri yeniden dönüştürür, canlandırır veya ortadan kaldırır. Lakin teknolojik devrimler, sadece ekonomik ve sosyal yapının değişiminde temel bir faktör olarak ortaya çıkmaz. Aynı zamanda yeni teknolojinin ekonominin başka sektörlerine yayılmaya başlamasıyla yönetsel, organizasyonel ve düşünsel yapıları hızla dönüşüm sürecine yönlendirir. Bu yeni durumda değişim çok yoğun ve hızlıdır. Dolayısıyla uyum/adaptasyon yeteneği gösteremeyen firmalar, kurumlar ve kişiler birer birer sürecin dışına çıkar. Sürecin devamında yeni koşullara uyumlu yeni türler ortaya çıkar (Nolan ve Croson, 1995; Aktan ve Yay, 2019). Barınaklar kümesinin seks turizmindeki yol bağımlılığı 2016'da yaşanan darbe girişimi sonrası çıkan 31.10.2016 tarihli 678 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile ayrılmıştır. Bu bağlamda KHK ile her türlü konaklama tesislerinde konaklayanlara ilişkin mevcut bilgi, belge ve kayıtlarını genel kolluk kuvvetlerine anlık olarak bildirme zorunluluğu getirilmiştir. Konaklama bilgi sistemine (KBS) geçilmesiyle tesise giren ziyaretçilere ilişkin bilgiler Emniyet Genel Müdürlüğü sistemine doğrudan aktarımı gerçekleşmiştir. Konaklama tesislerinde bu sistemin zorunlu hale gelmesiyle düzenleme ve denetleme artmış bu nedenle de seks turizmi için gereken kayıt dışı ve gizlilik durumları ortadan kalmıştır. Bu sayede teknolojik yeniliklerle ortaya çıkan yeni yasal düzen var olan sistemi tek başına yok etmeyi başarmıştır. Çünkü seks turizminin teşvik edildiği destinasyonda müşteriler otel seçerken güvenlik duygusu ve güvenliğin en önemli faktör olduğunu görülmüştür. Ziyaretçilerin, otel seçim sürecinde sosyal kültürel faktörler (dini inanç ve statü) ve motivasyon faktörleri (geçmiş deneyim ve otel fiyatları) önemli olmamıştır (Chong, 2014). A4 güncel yasal ve sistem durumun bölge turizmine etkisini şu ifadelerle belirtmektedir:

“Bu işin gerçek anlamda hizmet ve butik otelcilik anlayışıyla gelişmesinde polis bildirimimin anlık olarak gelişmesi oldu... Bunu yapmayan işletmeler çok ağır cezalar alıyorlar. İşler yasal çerçevede olunca da o tip müşteri gelmek istemiyor. O yüzden o pansiyonların hepsi kapandı burada. Artık anlık giriyoruz. KBS diyoruz giriş yapmak zorundasınız. Denetim olunca geliyor zaten polis bilgisayar bana bırakın diyor... Bir tane oda bile chec-in olmasa çok ciddi para cezası alıyoruz. Altından kalkılacak bir şey değil. O yüzden herkes çok dikkat ediyor. Gelende biliyor zaten ben buraya gelirim bu işi yaparken yakalanırsam. Bu da ne yaptı temizledi birçok şeyi. Şimdi bu insanlar günlük ev kiralyorlar.” (A4, 52 yaşında, Müdür).

Seçili bir çevrede hayatta kalan benzer yapıdaki firmaların oluşturduğu bireyler türler olarak ifade edilir. Aynı zamanda rekabet koşullarına dayanamayan ve piyasanın seçici çevre olarak seleksiyonu sonucu rutinleriyle birlikte kaybolan benzer firmalar türler olarak ifade edilir (Kaygalak, 2020). Bu araştırmada, destinasyonlar üzerinde gelişen farklı türdeki konaklama tesislerinin oluşturduğu kümelerin türü, şu an ki durumu ve geleceğini belirleyen temel özellik olması nedeniyle ele alınmıştır. Üst düzeyde uygulanan güvenlik önlemleri ardından pansiyonlar hızlı bir şekilde kapanmış ve akabinde sistemde apart otel ve butik otel işletme türleri ortaya çıkmıştır. Yeni patika açılmasıyla bölgedeki farklı sektörlerde de hareketlilik olmuştur. Yaratıcı yıkımla sektör içerisine yeni girişimciler farklı işletme türleriyle hızlı bir şekilde girmiştir. İşletmelerin büyük bir çoğunluğu devir, isim değişikliği veya yenileme mekanizmalarıyla mevcut görünümünü almıştır (Şekil 4). A1 ve A4 bu değişim sürecinin oluşturduğu çoğaltıcı etkiyi şu ifadelerle aktarmaktadır:

“İşletmeciler kültürü de değişiyor. Emniyetin tutumu da değişiyor. Bunlar yani sonuçta hepsi bilinen şeyler. Biz günlük müşteri listesi gönderiyoruz. Emniyete de gidiyor bunlar. Emniyet hepsinin ne olduğunu da biliyor. Emniyet son yıllarda biraz işi sıkı tuttu. Bölgeye gelen yeni kiracılar yeni işletmeciler biraz değiştirmeye ismini korumaya falan çalıştı. İsimleri değiştirenler o eski isimleri unutturmaya çalıştırdı... İsimleri değiştirerek geçmişlerini kapatmaya çalışıyorlar. İsim değişiyor. Tesis biraz makyajlanıyor. Onlar biraz daha geçmişinde yapılanları unutturuyor... Bu yapılanlar iyi şeyler; tesislerin çok kaliteli olmaya başlaması. İçerideki hizmetin kaliteli olmaya başlanması.” (A1, 47 yaşında, Müdür).

Şekil 4. Barınaklar Bölgesi'nde Son Yıllarda Gelişen Butik Oteller

Seks turizmine olan yol bağımlılığından kopan Barınaklar'da, yeni sektörel türlerden biri de apart oteller olmuştur. 2017 yılından önce yasal işletme formunda olmadan, çoğunlukla emlak sektörü tarafından faaliyet gösteren günlük evler ve apart daireler 687 sayılı KHK ile yasal olarak konaklama tesisi olmuştur. Barınaklar'daki ilk apart otel işletmecilerinden A6 yasal değişikliklerle ortaya çıkan dönüşüm sürecini şu ifadelerle belirtmektedir:

“2017 ve 2018 yıllarında bu mahallede bu kadar fazla apart yoktu. Biz hatta diyorduk ki tekeliz. Ama otel ve pansiyon için söylemiyorum bunu... Daha önceden şöyle biz 2007'de mobilyalı kiralık daire statüsünde çalışıyorduk. Kayıt dışı dönem dediğimiz. Kışları uzun dönem, yazları kısa dönem verebiliyorduk. Ama bu sistem 2017 yılında KHK çıkıp bize tebliğ edildikten sonra biz kesinlikle bu olayın ciddi yaptırımları var altından kalkamayacağımız için vazgeçtik. Daire başına 15.000 TL bir para cezası var kayıt dışı işletmenin. Ruhsatsız veya kimlik bildirimsiz ruhsatlı yer bile olsan kimliğini bildirmediğin takdirde 6.000 TL küsür para cezası var... Asıl neden FETÖ ayaklanıp darbe girişimi yaptı. Ondan sonra Türkiye farklı bir bölüme geçti bence yani. Bu hem adli olarak hem hukuki hem emniyet olarak ta daha iyi çalışmaya başlanıldığını görüyoruz. Biz 2018'de sektöre aslında otellerde de aynı sistem. Artık öyle. Eskiden bu 404 TL idi. Bunu çok ciddi şekilde arttırdılar, fiyatını.” (A6, 36 yaşında, İşletmeci).

5.1.5. Butik Otel ve Apart Otel Pazarı

Bugün Barınaklar'daki farklı iki işletme yapısının da ziyaretçi pazarı daha önceki konaklama organizasyona göre büyük oranda farklılaşmıştır. Önceden bulunan pansiyonların aksine butik oteller uzun zamandır gelişme gösteren özel hastaneler, diş klinikleri, AVM'ler, Düden Şelalesi, popülerite gibi dışsalıkların yarattığı pazar talebini değerlendirmiştir (Şekil 5). A5 ve A4 bu durumu şu ifadelerle aktarmaktadır:

“İnsanların buraya gelmesinin birinci nedeni Lara Bölgesi'nin Antalya'da popüler olması ve AVM'ler ve çevresindeki servis veren restoranların, kafelerin kaliteli olmasından dolayı insanlar tercih ediyorlar. İyi balık ve et restorandı bulabiliyorlar. Kaleiçi ile Konyaaltı'nı karşılaştırdığınız zaman çok daha iyi servis alıyorlar. Bu nedenle turistler bu bölgeyi ve otelleri tercih ediyorlar...” (A5, 47 yaşında, Müdür).

“Sağlık turizmi ve iş turizminin gelişmesi buradaki butik otelciliği geliştirdi. Tercih olarak diğer bölgeleri Barınaklar ile kıyasladığınız zaman bu bölgenin avantajlı olmasının sebebi havaalanına yakın olması.” (A4, 52 yaşında, Müdür).

Şekil 5. Barınaklar Caddesi'nde Son Yıllarda Artan Dış Klinikleri ve Alışveriş Merkezleri

Yeni dışsallıkların yarattığı turizm talebi ve arz yönündeki değişimle karşılıncı Barınaklar'daki işletmeler çok çeşitli pazar portföyü yaratmışlardır. Bu kapsamda dış kliniklerinin sayısının artması ve yurtdışı ile kıyaslandığında fiyat ve hizmet koşullarındaki Türkiye'nin avantajlı konumu, Barınaklar Bölgesi'ndeki konaklama işletmelerini sağlık turizminde önemli bir destinasyon haline getirmiştir. Bölgeye sağlık turizmi kapsamında gelen ziyaretçiler için bir diğer çekicilik ise bölge içerisinde alışveriş merkezlerinin sayıca fazla olmasıdır. Dolayısıyla gerek sağlık turizmi gerekse iş ve gezi seyahatleri sonucu kente gelen ziyaretçiler Barınaklar Bölgesi'ndeki konaklama tesislerini tercih etmektedir. A4 ve A5 bu dışsallıkların oluşturduğu müşteri çeşitliliğini şu ifadelerle aktarmaktadır:

“Son 2 yılda bu bölgede inanılmaz bir sağlık turizmi artışı gözlemlendi. Bizim buranın misafirlerinin %70 diyebilirim. Dış kliniği için gelenler, estetik ameliyat için gelenler. Saç ekimi için gelenler. Çoğunlukla İngiltere ve Almanya'dan gelenler. İçerde 32 tane oda var, 22 tanesi dış tedavisi için gelmiş. Hem tatilini yapıyor hem de tedavisini yaptırıyor... Ayrıca bu dış klinikleri ve merkezileri sağlık turizmi için önemli bir çekicilik olmasıyla birlikte burada daha vasıflı daha standartları yüksek tesisler talep ettiler. Bu bölgedeki talep gelişimi böyle başladı.” (A4, 52 yaşında, Müdür).

“Orta sınıf business diyelim. Bizim şu dönem mesela kışın %95'e yakın misafir yüzdemiz business. Şu anda da yaz döneminde %30-%40 orta düzey business diyelim. Şirket sahipleri, şirket üst düzey ceo'ları falan Belek'deki otelleri tercih ediyorlar ama bölüm şefleri, bölüm müdürleri bizim gibi otellere geliyorlar.” (A5, 47 yaşında, Müdür).

Barınaklar'daki butik otellerin işletmelerin devamı için gereken talep koşullarını yakalamasında önemli diğer faktör ise değişen turizm algısı olmuştur. Postmodern turizm algısının tüketicilerde yerleşmesi, kitlesel tüketim sunan turizm işletmelerinin karşısında özel ve özgün tüketim sunan butik otellere ilgiyi arttırmıştır. Söz konusu değişimi tesise gelen ziyaretçilerde gören A5 şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Benim burada gözlemediğim kadarıyla insanların daha doğrusu seyahat etmek isteyen, tatile ihtiyacı olan insanların, tamamıyla kalabalık ortamlardan kaçmak istemesi daha özel servis almak istemesi ilk nedenler arasında. Ben böyle düşünüyorum. Büyük otellerdeki kalabalıklar insanları birazcık büyük otellerden uzaklaştırdı. Böyle söyleyeyim.” (A5, 47 yaşında, Müdür).

Barınaklar'da turizm sektörü pazar ve turist profilinin niteliksel artışı sektörün devamlılığını sağlamıştır. Araştırma sahasında orta ve üst sınıf gelire sahip turistler için ilk destinasyon Kundu iken ikinci tercih noktası Barınaklar olmuştur. Barınaklar'a gelen turistler büyük oranda İskandinav ülkelerinden ve Merkez Avrupa'dan gelmektedir. Dolayısıyla Barınaklar turizm sektöründeki nitelikli pazar portföyünü oluşturmuştur. Bu kasamda Antalya'da bütün destinasyonlarda görülen Rus turistler Barınaklar kümesini tercih etmemektedir. Bu durumun en büyük nedeni Kuzey ve Batı Avrupalı turistlerin her şey dahil turizm sisteminden ziyade daha özgür hareket edebilecekleri butik otel ve apart otel sistemini tercih etmeleridir. A1 Barınaklar Bölgesi'ndeki turist pazarını ve profilini şu şekilde aktarmaktadır:

“Bu bölge İskandinav ve Avrupa misafirleri ağırıyor. Yine bir Rus misafir olmuş olsa mesela o pozisyondan çıkamayabilirdi. Ama Rus burayı tercih etmiyor. Acenteden buraya Rus müşteri gelmez. Ama Avrupa müşterisi, İskandinav müşterisi bunlar gelir. Bizim İngiliz müşterimiz var. Kapı müşterimiz çok az var. Butik otelciliği İskandinavlar sever. Apart otelciliği de sever. Yani onların bu her şeye dahil çok ilgisini çekmez... Bu insanlar genelde geldikleri tesiste rahat etmeyi ve kaliteli olmasını ister. Çünkü hem otelde tatilini yapar. Gündüz de tarihi bölgeleri gezer misafirler. Yani buraya gelip, otelin içerisine girip, 1 hafta kalıp ondan sonra çıkıp gitmeyi isteyen misafir değildir. Bulunduğu bölgeyi senden benden iyi bilir. Gezerler, para harcarlar. Böyle tesis olmadığı zaman bu tarz da tesis olamadığı zaman o misafir buraya gelmiyor. Tercih edenler Rus misafirler. Rus misafir cebine 20-30 Euro para koyar. 1 hafta tatilini yapar. O 20-30 Euro'nun yarısını harcar yarısını yine evine götürür. Çevresine bir faydası olan misafir değil. Tamamen tesise parasını öder.” (A1, 47 yaşında, Müdür).

Barınaklar Bölgesi'nde gelişen bir başka konaklama biçimi apart otellerdir. Bu işletmeler tüketicilerde son dönemde değişen konaklama talebini karşılamayı başarmışlardır. Apart otellerdeki talep artışı sosyal, ekonomik ve kültürel birçok faktör barındırmaktadır. Bu duruma ilişkin gözlemlerini bölgedeki ilk apart otel işletmecilerinden olan A6 şu ifadelerle aktarmaktadır:

“İnsanlar emlakçıya gelip emlak komisyonu, depozito, kira vereyimden ziyade aparta gidip günlüğü 150 TL'den elektriğimi, suyumü ödemişim. Tertemiz. Pırıl pırıl interneti de içinde olsun. 10-20-30 gün kalayım. O olaya geçmeye başladılar. Buning Airbeanbe gibi yerlerden de inanılmaz derecede yani biz İsrail'den de, Güney Kore'den, Japonya'dan, Çin'den de bize müşteri geldi. Yani uluslararası bir müşteri potansiyelimiz tabi ki de var. Çünkü bukingin yurt dışından ve airbeanbenin yurt dışından tabi ki de talepler var. Bu sistem Avrupa ve Amerika'da çok yaygın bir sistem. Bu şehir otelciliği air pansiyon sistemi. Türkiye'de daha yeni yeni gelişmeye başlıyor bence. Ama yerli müşterimiz de var. Yabancı müşterimiz de var. Düğünü olacak olanlar, iş adamlarına gelenler, nişanı olacak olanlar, tatil yapmaya gelenler yani insanlar bence artık bir ekonomik ciddi bir maliyettir bir ailenin 5 yıldızlı bir otelde kalması. Hele yeriniz havuzlu bir yer ise Antalya'nın her yeri güzel deniz. O yüzden insanlar 4-5 kişilik bir aile gelip 300-350 TL'ye oda kiralayıp 2+1 orada kendi yemeğini kendisi yapıp, temiz, hijyenik yerleri tercih ederek merkezi yerde altında arabası ile denizine gidiyor. İşletmenin havuzu varsa havuzunu kullanıyor. Kendi kahvaltısını kendisi evinde yapıyor.” (A6, 36 yaşında, İşletmeci).

5.1.6. Rutinler

Firmaların deneyim ve öğrenme süreçlerinin sonucu olarak yaptığı veya yapacağı bütün davranışların kaynağı, genetik kodları olarak kabul edilen rutinlerden gelmektedir. Dolayısıyla rutinler, firmaların üretimden tüketime kadar yaptığı her türlü davranış ve fikirleridir (Nelson ve Winter, 1982). Barınaklar kümesinin en önemli rutini yeni dışsallıkları optimum şekilde kullanmasıdır. Oysa bir önceki evrede yaygın işletme türü olan pansiyonlar söz konusu dışsallıkları kullanmayarak kilitlenme evresine girmiştir. Dolayısıyla Barınaklar'da mevcut butik otel işletmeleri üç yıl gibi kısa bir sürede hızlı bir şekilde nitelik ve nicelik bakımından gelişimleri dışsallıklara doğru bir şekilde kullandıklarını göstermektedir. Katılımcılardan A3 bu duruma ilişkin gözlemlerini şu ifadelerle aktarmaktadır:

“Lara'nın en büyük rezervi lokasyonu. Antalya deyince iki muhit gelir akla biri Konyaaltı diğeri de Lara... Lara'da deniz manzarası, küçük plajı, çevrelerindeki hastanelerden tutun da kafe, barlardan eğlence yerlerine kadar Antalya'nın en iyi üç tane şehir kulübü aynı sıradalar. Ceila, Soho, Gogo. Eski Lara yolundalar. Biraz ilerde Jolly Joker orada... Bunlar bizim müşterilerimizi etkiliyor. Siz bilirsiniz bu ülkede fanatizm insanı her yere sürükler. Sevdiği sanatçı geldiği zaman yazıyorlar sayfasına Lara otelleri doluyor. Biz burada misafirler için iyi bir konaklama imkânı sağlıyoruz. Onlarda burayı tercih ediyor.” (A3, 55 yaşında, Müdür).

Barınaklar'daki işletmeler dışsallıkları değerlendirmenin yanında çevresindeki kümelenmelere göre hizmet kalitesini önemli bir rekabet gücü ve rutini olarak kullanmayı başarmıştır. Bu sayede etrafında bulunan kümelenmelerle karşılaştırıldığında denize olan mesafe, sınırlı yatak kapasitesi ve bölgenin eski imajı gibi dezavantajlı faktörlerin etkilerini en aza indirmeyi başarmıştır. A3 ve A5

Barınaklar'daki hizmet kalitesinin etrafında yer alan kümelere göre sağladığı olumlu etkiyi şu ifadelerle aktarmaktadır:

“Şirinyalı'yı kötülemek gibi olmasın ama bu bir gerçek. Çok iyi işletmeciler yok. Mesela güzel oteller var tam cadde üzerinde direk deniz görüyor ama otele girdiğiniz zaman geri kaçılıyorsunuz. Tamamıyla işletme mantığı diyelim. Burası ya da bu bölge daha profesyonel bakıyor olaya.” (A5, 47 yaşında, Müdür).

“Bakın ben şuna inanıyorum işinizi iyi yaptınız sürece kaliteli iş yaptınız sürece her yerde yapabilirsiniz. Aldığın puana göre verdiği hizmete göre. İnsanlar diyorlar bu otelin yorumları güzel bu otele gidelim. Günübürlük gelirler. Eskilerin klişe bir lafı vardır. İlk görüşte aşk. Buraya günübürlük gelen adamı kendinize âşık ederseniz. Dünyanın en güzel reklamasyonu insan üzerine olduğu için. Bir kişi diğerine söyler. Antalya'ya gittiğimde şurada kalmıştım der. Sonra bir bakmışsınız ki ister istemez reklam bastırıyorsunuz. O yüzden ilk girdiğiniz zaman benim lobim insanı bir cezbeder. Onu yakaladınız mı bunun karşılığında sınırları aşmadan müşteriye memnun ettiğinizde Lara bir artı mıdır? Artıdır. Ama en önemlisi hizmet kalitesidir. Bu bölgedeki oteller hizmet kalitesini yukarıya çıkarmak için uğraşılıyor” (A3, 55 yaşında, Müdür).

Barınaklar kümesinde bulunan butik oteller, hizmet standardını ve fiyat dengesini çevre rakipleri karşısında arttırarak yine talep oluşturmak için bir rutin olarak geliştirmiştir. Hizmet standardı ve fiyat bakımından rakipleri Kundu ve Konyaaltı'dır. Konyaaltı'na göre yüksek hizmet koşullarında fiyat avantajı bulunmaktadır. Kundu karşısında ise makul hizmet kalitesinde düşük fiyat ile rekabet etmektedir. Katılımcılardan A3 ve A4 bu durumu şu sözlerle aktarmaktadır:

“Şirketler ya da acenteler organizasyon yaparken müşterileri Kundu'daki 5 yıldızlı otelde yüksek maliyetlerde konaklatmak yerine şehir merkezinde ya da bu bölgedeki butik otel tarzı yerlerde konaklatmak istiyorlar. Ayrıca cadde üzerinde diş klinikleri yüksek bütçeli her şey dahil olan 5 yıldızlar yerine küçük daha az bütçeli otelleri tercih ediyorlar. Hastalarını bize yönlendiriyor.” (A4, 52 yaşında, Müdür).

“Benim otelimde şu an İngiliz var, Rus var, Alman var, Ukraynalı var, Alaskalılar var Fransızlar, İtalyanlar var. Bu gece sabah 5 itibarıyla Anex'in pilotu ve hostesi Kundu'ya değil buraya geliyor. Ben bu oteli açacağımda o zaman ki para ile 2 milyon dolar gibi bir para ile bitirebilirdim. Sıfırdan aldım ben burayı her şeyi yıktık. Biz o gün hesapladığımızda sadece 4.5 milyon dolar para harcamışız. Benim odama girdiklerinde televizyon yok diye ararlar. Ben de diyorum siz televizyon kumandasını aynaya doğru tutun basın, ayna televizyona dönecek. Böyle şey mi olur falan. İnsanlara ne veriyorsanız onu alırsınız. Ben yatakta koltukta tabak çatal kaşıktaki marka kullandım. Ama şunu da söyledim. Kusura bakmayın ben bu kadar marka kullandım diğerleri gibi o paraya satamam. Her kalitenin bir bedeli vardır. İnsanlar neye bakıyor tabak çatal altın yıldızdan alınmış. Kışın her kış doğuş grubu gelir bayi toplantılarını yaparlar. Bunları kazanmak kolay olmuyor. Kaliteyi arttırmak zorundasınız.” (A3, 55 yaşında, Müdür).

Barınaklar kümesinde bulunan işletmeler, fiyat ve hizmet politikasını belirlerken rekabet gücünü küme içerisinde bulunan diğer işletmelere karşı değil, diğer kümelerde bulunan işletmelere karşı kullanmaktadır. Bu durumdan dolayı küme içerisindeki işletmelerin genelinde gelirler artış göstermektedir. Katılımcılarla yapılan mülakat görüşmelerinde Barınaklar'daki butik otel işletmelerinin oluşturduğu bir dernek vasıtasıyla bu tutumun küme içerisinde bilinçli olarak yapıldığı ve üye işletmelerin taban fiyat belirleyip uyguladıkları tespit edilmiştir. A5 ve A1 kümedeki rekabet anlayışının oluşturduğu avantajları şu sözlerle aktarmaktadır:

“Daha profesyonel bakıyoruz biz burada işe. Yani bu caddedeki birçok otellerle biz hemen hemen her gün görüşüyoruz. Onların müdürleri geliyor. Serap hanım. Fikir alışverişinde bulunuyoruz. Birbirimizi uyarıyoruz. Yeni açılan otellerle ilgili bir sıkıntı olduğu zaman bize geliyor muhakkak o şikâyetler. Otel sahibini ben tanımasam bile otelin sahipleri tanıyor. Onları uyarıyoruz. Yani burada var olan kaliteyi düşürmemeye çalışıyoruz... Bunun için mesela şu anda burada bir şey kurdular. Çağlayan Mahallesi Oteller Birliği diye bir birlik kurdular. Evet. Rekabet demeyelim yani. Rekabet pek olmuyor açıkçası. İyi servis verelim. Zaten fiyat bandımızı da çok az tutuyoruz. Birisi 300 birisi 500 olmuyor.” (A5, 47 yaşında, Müdür).

“Yani diğer bölgelerle bir rekabet içerisindeyiz. Aslında o rekabet bize değil de dışarıdan gelen misafire yarıyor şu anda. Ama yatak sayısı çok fazla olduğu için herkes bir şeyler kopartmanın derdinde. Kiracı olan otel var. Adamın ay sonunda kirası var mecbur satacak. Boş duracağına satayım diyecek. Seninle anlamsız bir rekabetin içerisine giriyor. Bu da misafirlere yarıyor yani. Tesislere bir yararı olmuyor. Bu bölge bu konuda daha iyi.” (A1, 47 yaşında, Müdür).

Barınaklar Bölgesi’ndeki işletmeler denize uzaklık bakımından konumunun oluşturduğu dezavantajlı durumu misafirleri tesisi tercih etmeden önce şeffaf bir şekilde bilgilendirmektedir. Dolayısıyla turistler bakımından tatil sürecinde beklenmedik bir durumla karşılaşılması hedeflenmektedir. İşletmeler bu nedenle turistler için bilgilendirme ve denizde uzaklık için transfer rutinlerini geliştirmişlerdir. Bu durumun bir diğer boyutu da turistlere karşı güven sağlamaktadır. A1 ve A4 bu durumu şu sözlerle aktarmaktadır:

“Avantajı da var. Dezavantajı da var. Plajı olmadığı için dezavantaj. Ama görsellik açısından avantaj... Buraya gelen müşteri burada plajın olmadığını biliyor. Biz çünkü web sitelerimiz de plaja uzaklığımızı falan yazıyoruz. Onları bildikler için ne istediklerini bilerek gelen misafir. Öyle kötü bir şeyi olmuyor bizim için.” (A1, 47 yaşında, Müdür).

“Bazılarında havuz yok, fitness yok, plaja göndermiyor. Denize uzaklığınız 200 metre diyor hak plajı var orada girebilirsiniz diyor. Önceden bilgisini veriyor. Biz Normalde 7 km uzaklıktaki Lara plajlarına gönderiyoruz. Servisle ama. Şu ilerdeki halk plajına gitmek isteyen oluyor. Kum olmadığı için kayalık olduğu için çok da konforlu değil ama buranın zevkini bilen burayı tercih ediyor.” (A4, 52 yaşında, Müdür).

Barınaklar’da bulunan işletmeler misafirlerini iki farklı rutin ile bulmaktadırlar. Kümedeki işletmeler kapı müşterisi ve internet müşterisi şeklinde iki farklı piyasa oluşturmuşlardır. Bu sayede tek bir tedarik bağımlılığını ortadan kaldırmakta ve krizler karşısında ekonomik gelir devamlılığı için hayati bir rutin geliştirmişlerdir. Küme içerisinde acente ile müşteri tedariki için çalışan işletmenin olmadığı tespit edilmiştir. Bu sayede kendi pazar portföylerini geliştirmiş ve acenteye gelen kitle turisti ile çalışmamaktadırlar. Dolayısıyla kapı ve internet üzerinden seçici turistleri hedeflemektedirler. A5 bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

“İnternette birçok ülkeden insanlar geliyorlar. Çok az acente var bizde. Acente ile pek çalışmıyoruz. Çünkü 24 odamız var. Online satış yapıyoruz. Bukingtir, experia’dır. Bir de kapı müşterimiz oluyor.” (A5, 47 yaşında, Müdür).

Barınaklar’daki oteller kendilerine rakip olarak Kundu Bölgesi’ni görmektedirler. Rakipleri karşısında gelişim için ise kent merkezinin sağlamış oldukları dinamizm ve yapılan kentsel yatırımlardan yararlanılarak 12 ay konaklama hizmeti verilmektedir. Bu nedenle birçok işletme Kundu’nun aksine 12 ay açık kalarak hem pazar yapısını hem de ekonomik gelirlerde devamlılığı korumaktadır. Bu durumu A1 şu sözlerle aktarmaktadır:

“12 ay açık bu bölge. Kundu’da bütün tesisler nerdeyse sezonluk. 6 ay açık 6 ay kapalı. Biz sezonu çok iyi değerlendiriyoruz. Müşterilerimiz kaliteli gerçekten. Sezon arasında ise yine müşteri talebimiz oluyor farklı şeylerden dolayı gelen çok. Diş klinikleri, saç ekimi vs. Biz açığız o yüzden.” (A1, 47 yaşında, Müdür).

Kümelenmedeki diğer bir işletme türü olan apart oteller, 2017 yılında oluşan yaratıcı yıkımla uyum ve gelişim mekanizmaları için rutinler geliştirmiştir. Bunlar içerisinde en önemli olanı bir önceki faaliyet kolu olan emlakçılıktan elde edilen deneyimlerin daha farklı bir ekonomik sisteme geçişte doğrudan kullanılamayacağına bilincinde olunmasıdır. Bu sayede yeni ekonomik faaliyet için öğrenmeye açık ve zaman içerisinde uyumun gerçekleşeceğini göstermektedir. A6 emlakçıların apart otelciliğe geçişinde yaşadığı problemleri ve çözümlerini şu şekilde anlatmaktadır:

“Bu Türkiye’nin de yaşadığı kötü bir hadise vardı ya 2016’da. Ondan sonra daha sağlıklı kararlar alınabiliyor. Ama birazcık da hızlı kararlar alındı bu pansiyon işinde. Bence hala oturmamış bazı sistemler var. Biz bir otelci değiliz. Biz otelci olamayız. Biz bir resepsiyon çalıştıramayız. Altı tane dairenin içerisinde 3 tane resepsiyon elemanını koyduğum zaman oradan bir para kazanamazsın. O yüzden bizim merkezimiz burası. Emlak ofisini resepsiyon gibi şube olarak yönetmeye çalışıyoruz. Otelci

statüsündeyiz ama işletmemizin otelci gibi olma şansı yok. Herkes dediler ki “otelci olacaksın, pansiyoncu olacaksın. Zamanla oturur.” (A6, 36 yaşında, İşletmeci).

Barınaklar’daki butik oteller gibi apart oteller de kalite ve hizmet standardını arttırarak gelirlerini optimum düzeye çıkarmayı amaçlamaktadır. Apart işletmelerde bu motivasyonun en önemli nedeni konut yatırımı bulunan birçok girişimcinin apart otel işletmeye başlamasıyla sistemde çok sayıda ve nitelikte işletmenin olmasıdır. Bu nedenle dalgalanan fiyat politikalarının en önemli dirençlilik rutini olarak hizmet ve kalite standardındaki yükseltme olarak kabul edilmektedir. Katılımcılardan A6 yatırım, rekabet ve hizmet kalitesi arasındaki ilişkiyi apart oteller özelinde şu şekilde aktarmaktadır:

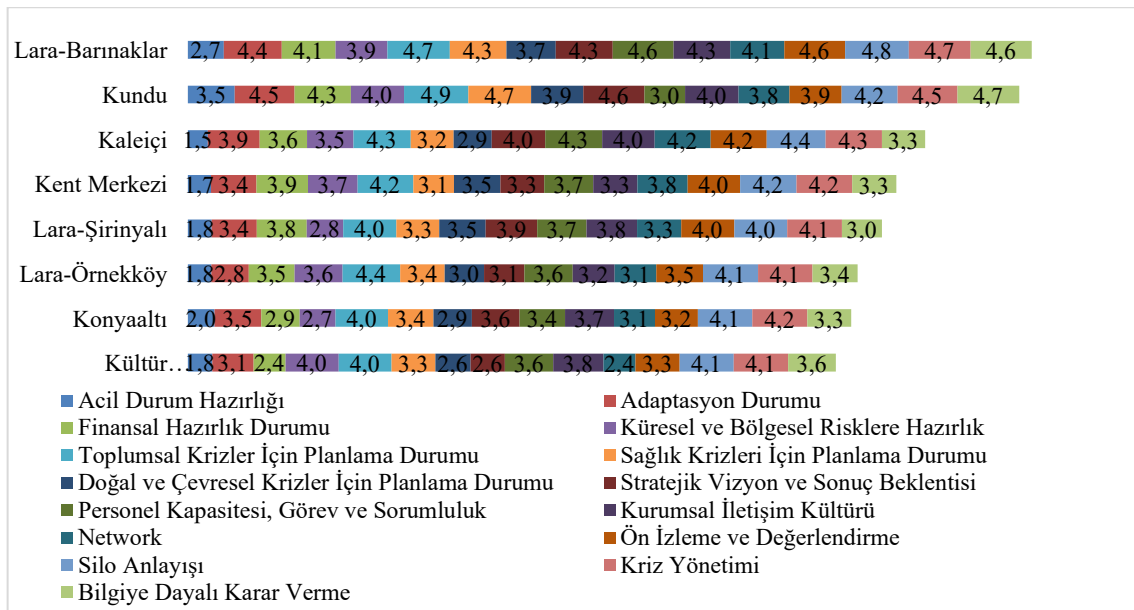
“Artık herkes butik bir otel açayım, bir apart açayım, bir arsa alayım üzerine ev yapayım tarza dönmeye başladı. Bu da tabii ki de rekabet ortamı iyidir. Ama fiyat bakımından baktığınız zaman da kalitenin arttırılması gerekiyor. Kaliteli yapanlar evet iyi fiyata veriyorlar. Kalitesiz yapanların da maalesef ya devrediyorlar ya da bu işi bırakmak zorunda kalıyorlar.” (A6, 36 yaşında, İşletmeci).

Barınaklar Bölgesi’nde gelişen apart otelciliğinin gelişimini devam ettiren bir diğer rutinde yatak kapasitesinin sayısal çoğunluğudur. Çünkü sayısal olarak yatak kapasitesi fazla olan işletmeler pazarlama ve rekabet gücünü elinde tutmaktadır. Buna karşılık bireysel ve az yatak kapasiteli işletmeler maliyet ve rekabet koşullarına uyum sağlayamamaktadır.

“... daire sayınız fazla ise tamam ama azsa kurtarmıyor... fazla personel çalıştırmadan da para kazanıyorsunuz. Öbür büyük yatırım yapan otelcilerin de maalesef işletmelerini sekteye uğrattıyor. Çünkü biz 100-200-250 TL’ye veriyoruz. Oteller 300-400-500 TL’ye vermek zorundalar. Haliyle büyük yatırımcının da yaptığı yatırım havada kalmış oluyor. Rekabet ortamında artık insanlarda bu yatırımlara dönmeye başladı... Daha fazla aparta dönmeye başladı.” (A6, 36 yaşında, İşletmeci).

5.2. Lara-Barınaklar Caddesi’nde Destinasyon Dirençlilik Kapasitesi

Kümelenme analizi sonrasında, mekânsal birimlerde bulunan tesislere uygulanan ölçekler sonucu kümelerin dirençlilik kapasiteleri beşli likert ölçeğinde tespit edilmiştir. Kümelenme alanları dirençlilik kapasitelerine göre sıralandığında sıralama; Lara-Barınaklar (1), Kundu (2), Kaleiçi (3), Kent Merkezi (4), Lara-Şirinyalı (5), Lara-Örnekköy (6), Konyaaltı (7), Kültür Mahallesi (8) şeklinde olmuştur. Dolayısıyla bu araştırmada belirlenen ve herhangi bir idari ve mahalli sınırlardan bağımsız olarak oluştuğu tespit edilen mekânsal birimlerin oluşum ve gelişimlerinde olduğu gibi krizlere karşı dirençlilik kapasiteleri de farklılık göstermektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Kümelenmelerin Faktörlere Göre Likert Ölçeğinde Dirençlilik Kapasitesi

Yukarıda belirtilen bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığının sınanması için hipotezler oluşturulmuş ANOVA testiyle sınanmıştır. Bu aşamada kullanılan bağımsız değişkenler, araştırmanın kümelenme analizi aşamasında tespit edilen kümelenme alanlarıdır. Bağımlı değişkenler ise faktör analizi sonucu tespit edilen faktörlerdir. Bunlar acil durum hazırlığı kapasitesi, uyum kapasitesi, finansal hazırlık kapasitesi, küresel ve bölgesel risklere hazırlık kapasitesi, toplumsal krizler için planlama kapasitesi, sağlık krizleri için planlama kapasitesi, doğal ve çevresel krizler için planlama kapasitesi, stratejik vizyon ve sonuç beklentisi, personel kapasitesi, görev ve sorumluluk, kurumsal iletişim kültürü, ağ kapasitesi, ön izleme ve değerlendirme kapasitesi, silo anlayışı, kriz yönetimi ve bilgiye dayalı karar verme kapasitesidir. Bu sayede kümelenmelerin hangi dirençlilik boyutunda anlamlı farklılık göstereceği tespit edilmiştir. Araştırmada tesislerin dirençlilik düzeyini belirleyen nedenler bağımsız değişkenlerdir. Bu bağlamda ilk olarak birey düzeyinde cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, işletmedeki pozisyon ve sektördeki deneyim süresine göre dirençliliği oluşturan boyutlar anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığı kontrol edilmiş ve genel açıklayıcı sonuçlar elde edilememiştir. İkinci olarak tesis düzeyinde yatak kapasitesi, faaliyet süresi, işletme belgesi ve işletme türüne göre dirençliliği oluşturan boyutlar anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığı kontrol edilmiş ve genel açıklayıcı sonuçlar elde edilememiştir. One Way ANOVA analizinin son aşamasında tesislerin bulunduğu küme düzeyine göre dirençliliği oluşturan boyutların anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığı kontrol edilmiştir. Bu aşamada faktörlerden oluşan bağımlı değişkenlerin “işletmenin bulunduğu küme” bağımsız değişkenine göre oluşturulan hipotezler genel olarak anlamlı farklılıklar göstermiş ve hipotezlerin tümü kabul edilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. ANOVA Testi İçin Sınanan Alt Hipotezler ve Sonuçlar

Alt Hipotezler	Sonuç
H ₁ : Tesislerin acil durum hazırlıkları işletmenin bulunduğu kümeye göre farklılaşmaktadır.	Kabul
H ₂ : Tesislerin uyum durumları işletmenin bulunduğu kümeye göre farklılaşmaktadır.	Kabul
H ₃ : Tesislerin finansal hazırlık durumları işletmenin bulunduğu kümeye göre farklılaşmaktadır.	Kabul
H ₄ : Tesislerin küresel ve bölgesel risklere hazırlıkları işletmenin bulunduğu kümeye göre farklılaşmaktadır.	Kabul
H ₅ : Tesislerin toplumsal krizler için planlama durumları işletmenin bulunduğu kümeye göre farklılaşmaktadır.	Kabul
H ₆ : Tesislerin sağlık krizleri için planlama durumları işletmenin bulunduğu kümeye göre farklılaşmaktadır.	Kabul
H ₇ : Tesislerin doğal ve çevresel krizleri için planlama durumları işletmenin bulunduğu kümeye göre farklılaşmaktadır.	Kabul
H ₈ : Tesislerin stratejik vizyon ve sonuç beklentileri işletmenin bulunduğu kümeye göre farklılaşmaktadır.	Kabul
H ₉ : Tesislerin personel kapasitesi, görev ve sorumlulukları işletmenin bulunduğu kümeye göre farklılaşmaktadır.	Kabul
H ₁₀ : Tesislerin kurumsal iletişim kültürleri işletmenin bulunduğu kümeye göre farklılaşmaktadır.	Kabul
H ₁₁ : Tesislerin ağ kapasiteleri işletmenin bulunduğu kümeye göre farklılaşmaktadır.	Kabul
H ₁₂ : Tesislerin ön izleme ve değerlendirme davranışları işletmenin bulunduğu kümeye göre farklılaşmaktadır.	Kabul
H ₁₃ : Tesislerin silo anlayışları işletmenin bulunduğu kümeye göre farklılaşmaktadır.	Kabul
H ₁₄ : Tesislerin kriz yönetimi işletmenin bulunduğu kümeye göre farklılaşmaktadır.	Kabul
H ₁₅ : Tesislerin bilgiye dayalı karar verme davranışları işletmenin bulunduğu kümeye göre farklılaşmaktadır.	Kabul

Ölçeklerin alt boyutlarından oluşturulan bağımlı değişkenlerin işletmenin bulunduğu kümeye göre oluşan gruplar arasında farklılıklarının incelenmesine ilişkin elde edilen ANOVA verilerine göre; “acil durum hazırlığı kapasitesi, uyum kapasitesi, finansal hazırlık kapasitesi, küresel ve bölgesel risklere hazırlık kapasitesi, toplumsal krizler için planlama kapasitesi, sağlık krizleri için planlama kapasitesi, doğal ve çevresel krizler için planlama kapasitesi, stratejik vizyon ve sonuç beklentisi, personel kapasitesi, görev ve sorumluluk, kurumsal iletişim kültürü, ağ kapasitesi, ön izleme ve değerlendirme kapasitesi, silo anlayışı, kriz yönetimi kapasitesi, bilgiye dayalı karar verme kapasitesi” için hesaplanan olasılık (Sig.) değerleri 0,05 anlamlılık düzeyinin altında olduğundan H₁, H₂, H₃, H₄, H₅, H₆, H₇, H₈, H₉, H₁₀, H₁₁, H₁₂, H₁₃, H₁₄ ve H₁₅ hipotezleri kabul edilir. Bu hipotezlerin kabul edilmesi bağımlı değişkenlerin işletmenin bulunduğu kümeye göre değişiklik gösterdiğini, gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. ANOVA analizi sonuçlarına göre kareler toplamının serbestlik derecesine (sd) bölünmesiyle varyans yani kareler ortalaması elde edilmiştir. Kareler ortalaması gruplar arasının kareler ortalaması grup içine oranlanmasıyla F değeri bulunmuştur. F test istatistikleri kritik değer üzerinde olduğu için gruplar arası anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Alt Boyutların İşletmenin Bulunduğu Kümeye Göre Farklılaşmasına İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Acil Durum Hazırlığı Kapasitesi	Gruplar arası	24,079	7	3,440	12,747	,000
	Gruplar içi	18,890	70	,270		
	Toplam	42,969	77			
Uyum Kapasitesi	Gruplar arası	14,395	7	2,056	9,204	,000
	Gruplar içi	15,640	70	,223		
	Toplam	30,035	77			
Finansal Hazırlık Kapasitesi	Gruplar arası	19,022	7	2,717	11,731	,000
	Gruplar içi	16,215	70	,232		
	Toplam	35,237	77			
Küresel ve Bölgesel Risklere Hazırlık Kapasitesi	Gruplar arası	15,072	7	2,153	3,342	,004
	Gruplar içi	45,098	70	,644		
	Toplam	60,170	77			
Toplumsal Krizler İçin Planlama Kapasitesi	Gruplar arası	5,354	7	,765	7,868	,000
	Gruplar içi	6,804	70	,097		
	Toplam	12,158	77			
Sağlık Krizleri İçin Planlama Kapasitesi	Gruplar arası	16,255	7	2,322	12,376	,000
	Gruplar içi	13,134	70	,188		
	Toplam	29,389	77			
Doğal ve Çevresel Krizler İçin Planlama Kapasitesi	Gruplar arası	11,605	7	1,658	6,361	,000
	Gruplar içi	18,244	70	,261		
	Toplam	29,849	77			
Stratejik Vizyon ve Sonuç Beklentisi	Gruplar arası	20,262	7	2,895	6,251	,000
	Gruplar içi	32,415	70	,463		
	Toplam	52,677	77			
Personel Kapasitesi, Görev ve Sorumluluk	Gruplar arası	15,155	7	2,165	11,304	,000
	Gruplar içi	13,406	70	,192		
	Toplam	28,561	77			
Kurumsal İletişim Kültürü	Gruplar arası	7,423	7	1,060	4,574	,000
	Gruplar içi	16,231	70	,232		
	Toplam	23,654	77			
Ağ Kapasitesi	Gruplar arası	22,918	7	3,274	6,237	,000
	Gruplar içi	36,747	70	,525		
	Toplam	59,665	77			
Ön İzleme ve Değerlendirme Kapasitesi	Gruplar arası	14,089	7	2,013	8,827	,000
	Gruplar içi	15,962	70	,228		
	Toplam	30,051	77			
Silo Anlayışı	Gruplar arası	3,068	7	,438	3,954	,001
	Gruplar içi	7,761	70	,111		
	Toplam	10,829	77			
Kriz Yönetimi Kapasitesi	Gruplar arası	1,575	7	,225	3,370	,004
	Gruplar içi	4,675	70	,067		
	Toplam	6,250	77			
Bilgiye Dayalı Karar Verme Kapasitesi	Gruplar arası	17,273	7	2,468	3,619	,002
	Gruplar içi	47,727	70	,682		
	Toplam	65,000	77			

5.2.1. Kümelere Göre Dirençliliğin Farklılaşması ve Nedenleri

ANOVA testi sonuçlarına göre anlamlı kümelenmeler ve dirençlilik boyutları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Bu aşamadan sonra hangi kümelerin hangi dirençlilik boyutunda anlamlı bir fark gösterdiğinin incelenmesi amacıyla Post-Hoc LSD analizi yapılmıştır. Çoklu karşılaştırma analizlerinde varyansın homojen olması nedeniyle LSD testi tercih edilmiştir. Aslında burada amaç, ANOVA testinde bağımlı değişkenlerin kümeler arasındaki anlamlı farkı oluşturanların hangileri olduğunu tespit etmektir. Ardından yapılacak işlem ise sahadan elde edilen nitel verilerle bu farklılığın nedenleri irdelemektir.

Post-Hoc analizi LSD testi sonuçlarına göre, bir grup değişkeninin diğer grup değişkenleriyle arasında farklılık olup olmadığına ilişkin hesaplanan olasılık (sig.) değerinin 0,05'in altında olması,

bir grup değişkeninin diğer grup değişkenleri ile farklılık olduğunu göstermektedir. Lara-Barınaklar kümesindeki işletmelerin acil durum hazırlıkları kapasitesi; Konyaaltı, Kültür Mahallesi, Kaleiçi, Merkez, Lara-Şirinyalı ve Lara-Örnekköy kümesindeki işletmelerden anlamlı olarak daha yüksektir (Tablo 6). Bu durumun nedeni diğer kümelerden farklı olarak Lara-Barınaklar'da işletme türü olarak butik otelciliğin tercih edilmesidir. Çünkü kümede butik otelcilikle düşük kapasitede, kaliteli hizmet ve yüksek standartlarda bir konaklama organizasyonu gerçekleşmiş ve bu nedenle acil durum hazırlığı kapasitesinde anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Lara-Barınaklar kümesindeki işletmelerin acil durum hazırlıkları kapasitesi; Kundu Bölgesi'ndeki işletmelerden anlamlı olarak daha düşüktür (Tablo 6). Bu durumun nedeni de Kundu kümesindeki tesislerin tür olarak büyük otel olması ve yatak kapasitelerinin 500'ün üzerinde olması çok sayıda turisti misafir etmesi için acil durum hazırlığı kapasitesi daha yüksekte tutmasını sağlamıştır.

Lara-Barınaklar kümesindeki işletmelerin teknolojik ve yasal koşullar bakımından yeni durumlar karşısındaki uyum kapasitesi; Konyaaltı, Kültür Mahallesi, Merkez, Lara-Şirinyalı, Lara-Örnekköy'e göre anlamlı olarak daha yüksektir (Tablo 6). Bu durumun nedeni Konyaaltı, Kültür Mahallesi, Merkez, Lara-Şirinyalı, Lara-Örnekköy kümelerinde belediye belgeli küçük otel işletmesinin yoğunluğudur. Çünkü bu işletmeler konaklama türleri bakımından en az teknolojik ve yasal koşullar ile işletme faaliyetine başlayabilmektedir. Dolayısıyla Lara-Barınaklar'ın uyum kapasitesi diğer kümelere göre yüksek düzeydedir.

Lara-Barınaklar kümesindeki işletmelerin finansal hazırlık kapasitesi; Konyaaltı ve Kültür Mahallesi kümesindeki işletmelerden anlamlı olarak daha yüksektir (Tablo 6). Bu durumun nedeni de kümede üst standartlarda hizmet ve gelir amaçlayan butik otel işletmelerinin olmasıdır. Buna karşılık Konyaaltı'nda düşük sosyoekonomik profilli mevsimsel turist yoğunluğudur. Kültür Mahallesi'nde ise dönemsel düşük ekonomik gelir sağlayan öğrenci talebi yoğunluğudur.

Tesislerin küresel ve bölgesel risklere hazırlıklarının işletmelerin bulunduğu kümeye göre farklılıkları incelendiğinde Lara-Barınaklar'ın, Konyaaltı kümesindeki işletmelerin küresel ve bölgesel risklere hazırlık kapasitesinden anlamlı olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Tablo 6). Konyaaltı gelirlerinin büyük bölümünü küresel ve bölgesel krizlerden hızlı bir şekilde etkilenen her şey dahil sistemindeki uluslararası turizmden elde etmektedir. Oysa gelirlerinin büyük bölümünü turizm faaliyetlerinden elde eden Barınaklar'da bulunan oteller mevsimsel olmayan sağlık turizmi ve şehir otelciliği rutinleriyle küresel ve bölgesel risklere karşı daha yüksek bir kapasiteye sahiptir.

Lara-Barınaklar kümesindeki işletmelerin toplumsal krizler için planlama kapasiteleri Konyaaltı, Kültür Mahallesi, Kaleiçi, Merkez ve Lara-Şirinyalı kümesine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Lara-Barınaklar kümesindeki işletmelerin toplumsal krizler için planlama kapasiteleri Konyaaltı, Kültür Mahallesi, Kaleiçi, Merkez ve Lara-Şirinyalı kümesindeki işletmelerden daha yüksektir (Tablo 6). Bu durumun nedeni butik otelciliğin yaygın olduğu kümede her şey dahil sisteminin olmaması buna karşılık pazar çeşitliliği oluşturarak şehir otelciliği ve sağlık turizmi gibi farklı konaklama sistemlerinin de gelişmesidir.

Tesislerin sağlık krizleri için planlama kapasiteleri işletmelerin bulunduğu kümeye göre farklılıkları incelendiğinde Lara-Barınaklar'ın Konyaaltı, Kültür Mahallesi, Kaleiçi, Merkez, Lara-Şirinyalı, Lara-Örnekköy'e göre anlamlı olarak daha yüksektir. Çünkü Lara-Barınaklar kümesinin pazar yapısı büyük oranda sağlık turizminden oluşmasıdır. Ayrıca lokasyon içerisinde birçok sağlık kuruluşu ile mekânsal yakınlığı bulunmaktadır. Dolayısıyla kümedeki işletmeler yüksek standartta hizmet sunmayı hedeflemekte ve sağlık koşullarıyla ilgili önemli kriterleri sağlamak durumundadırlar.

Lara-Barınaklar kümesindeki işletmelerin doğal ve çevresel krizler için planlama kapasitesi Konyaaltı, Kültür Mahallesi, Kaleiçi ve Lara-Örnekköy kümesine göre anlamlı bir şekilde daha yüksektir (Tablo 6). Bu durumun nedeni Konyaaltı ile kıyaslandığında işletmeciler profili nedeniyle turizmin en önemli ögesi olan doğal ve çevresel koşulların önemini bilmesidir. Ayrıca Kaleiçi,

Kültür Mahallesi ve Lara-Örnekköy kümelerinde oluşan konaklama talebi iklimin ve doğal çevrenin doğrudan etkileyeceği bir turizm sistemidir.

Lara-Barınaklar kümesindeki işletmelerin stratejik vizyon ve sonuç beklentileri Kültür Mahallesi, Merkez ve Lara-Örnekköy kümesindeki işletmelere göre anlamlı olarak yüksektir. Bu durumun nedeni diğer kümelerin turizm dışı talepleri karşılayan işletmelerin bulunmasıdır. Bu durum işletmelerde vizyon ve sonuç beklentisini düşürmektedir.

Lara-Barınaklar kümesindeki işletmelerin personel kapasitesi Konyaaltı, Kültür Mahallesi, Merkez, Lara-Şirinyalı, Lara-Örnekköy ve Kundu kümesindeki işletmelere göre anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Bu durumun nedeni Lara-Barınaklar yıl boyu istihdam sağlayarak kaliteli ve kalifiyeli çalışanlarıyla kapasitesini yükseltmektedir.

Lara-Barınaklar kümesindeki işletmelerin kurumsal iletişim kültürleri Konyaaltı, Merkez ve Lara-Örnekköy kümesindeki işletmelere göre anlamlı farklılık göstermektedir. Lara-Barınaklar kümesindeki işletmelerin kurumsal iletişim kültürleri; Konyaaltı, Merkez ve Lara-Örnekköy kümesindeki işletmelerden daha yüksektir (Tablo 6). Bunun nedeni Lara-Barınaklar kümesinde yoğunlaşan butik otel işletmelerinin kurumsal iletişim kültürüne bilinçli olarak önem vermeleridir.

Tesislerin ağ kapasitelerinin işletmelerin bulunduğu kümeye göre farklılıkları incelendiğinde; Konyaaltı, Kültür Mahallesi ve Lara Örnekköy kümelerindeki işletmelerin ağ kapasiteleri Lara-Barınaklar'a göre anlamlı bir şekilde daha düşüktür (Tablo 6). Bu durumun nedeni Kaleiçi, Merkez, Lara-Barınaklar ve Kundu'da aynı kümede ya da türde işletmelerin oluşturduğu birlik veya dernek gibi sivil toplum kuruluşlarının varlığıdır. Çok farklı türden ve birçok işletmenin olduğu Konyaaltı'nda ise bu yönde bir oluşum gerçekleşmemiştir. Yine Kültür Mahallesi ve Lara-Örnekköy kümelerinde herhangi bir oluşum gerçekleşmemiştir. Dolayısıyla kümelerin ağ kapasitelerinde belirtilen bağımsız değişkenler etkili değildir.

Lara-Barınaklar kümesindeki işletmelerin ön izleme ve değerlendirmeleri Konyaaltı, Kültür Mahallesi, Merkez, Lara-Örnekköy ve Kundu kümesindeki işletmelere göre anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Lara-Barınaklar kümesinin ön izleme ve değerlendirme kapasitesinin yüksek olması tür olarak butik otel olmasına bağlanabilir (Tablo 6).

Tesislerin silo anlayışlarının işletmelerin bulunduğu kümeye göre farklılıkları incelendiğinde Lara-Barınaklar Bölgesi'ndeki işletmelerin silo anlayışları; Konyaaltı, Kültür Mahallesi, Kaleiçi, Merkez, Lara-Şirinyalı, Lara-Örnekköy ve Kundu Bölgesi'ndeki işletmelerden anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Bu durumun nedeni kümede yaygın işletme türü olan butik otelcilik, düşük yatak kapasitesi ile çalışanların birçok farklı iş ve göreve katılımını sağlamaktadır.

Tesislerin kriz yönetimlerinin işletmelerin bulunduğu kümeye göre farklılıkları incelendiğinde Lara-Barınaklar kümesindeki işletmelerin kriz yönetimleri kapasitesi Konyaaltı, Kültür Mahallesi, Kaleiçi, Merkez, Lara-Şirinyalı ve Lara-Örnekköy kümelerine göre anlamlı bir şekilde daha yüksektir (Tablo 6). Bu durumun nedeni Lara-Barınaklar kümesinde butik otelciliğinin yaygın işletme türü olarak tercih edilmesidir.

Tesislerin bilgiye dayalı karar verme kapasitelerinin işletmelerin bulunduğu kümeye göre farklılıkları incelendiğinde Lara-Barınaklar kümesindeki işletmelerin bilgiye dayalı karar verme kapasiteleri; Konyaaltı, Kaleiçi, Merkez, Lara-Şirinyalı ve Lara-Örnekköy Bölgesi'ndeki işletmelerden anlamlı bir şekilde daha yüksektir (Tablo 6). Bu durumun nedeni Lara-Barınaklar kümesinde butik otelciliğinin yaygın işletme türü olarak tercih edilmesidir.

Tablo 6. Alt Boyutların İşletmelerin Bulunduğu Kümeye Göre Ortalama Farklılıklarına İlişkin Post-Hoc LSD Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	(I) İşletmenin Bulunduğu Yer	(J) İşletmenin Bulunduğu Yer	Ortalamaları Farkı (I-J)	Standart Hata	Sig.
Acil Durum Hazırlığı Kapasitesi	Lara-Barınaklar	Konyaaltı	,70667*	,26825	,010
		Kültür Mahallesi	,88000*	,32854	,009
		Kaleiçi	1,22400*	,25449	,000
		Merkez	,97333*	,26825	,001
		Lara-Şirinyalı	,92000*	,43462	,038
		Lara-Örnekköy	,96000*	,32854	,005
		Kundu	-,81333*	,31456	,012
Uyum Kapasitesi	Lara-Barınaklar	Konyaaltı	,84000*	,24409	,001
		Kültür Mahallesi	1,24000*	,29895	,000
		Kaleiçi	,44800	,23156	,057
		Merkez	,94667*	,24409	,000
		Lara-Şirinyalı	,96000*	,39547	,018
		Lara-Örnekköy	1,52000*	,29895	,000
Finansal Hazırlık Kapasitesi	Lara-Barınaklar	Konyaaltı	1,15000*	,24854	,000
		Kültür Mahallesi	1,65000*	,30440	,000
		Kaleiçi	,47000	,23578	,050
		Merkez	,15000	,24854	,548
		Lara-Şirinyalı	,30000	,40268	,459
		Lara-Örnekköy	,60000	,30440	,053
Küresel ve Bölgesel Risklere Hazırlık Kapasitesi	Lara-Barınaklar	Konyaaltı	1,20000*	,41449	,005
		Kültür Mahallesi	-,10000	,50765	,844
		Kaleiçi	,42000	,39322	,289
		Merkez	,16667	,41449	,689
		Lara-Şirinyalı	1,15000	,67155	,091
		Lara-Örnekköy	,30000	,50765	,556
Toplumsal Krizler İçin Planlama Kapasitesi	Lara-Barınaklar	Konyaaltı	,76000*	,16100	,000
		Kültür Mahallesi	,72000*	,19718	,000
		Kaleiçi	,38400*	,15274	,014
		Merkez	,53333*	,16100	,001
		Lara-Şirinyalı	,72000*	,26085	,007
		Lara-Örnekköy	,36000	,19718	,072
Sağlık Krizleri İçin Planlama Kapasitesi	Lara-Barınaklar	Konyaaltı	,83333*	,22368	,000
		Kültür Mahallesi	,95000*	,27395	,001
		Kaleiçi	1,03000*	,21220	,000
		Merkez	1,16667*	,22368	,000
		Lara-Şirinyalı	1,00000*	,36241	,007
		Lara-Örnekköy	,90000*	,27395	,002
Doğal ve Çevresel Krizler İçin Planlama Kapasitesi	Lara-Barınaklar	Konyaaltı	,82667*	,26363	,003
		Kültür Mahallesi	1,08000*	,32288	,001
		Kaleiçi	,84000*	,25010	,001
		Merkez	,22667	,26363	,393
		Lara-Şirinyalı	,22000	,42713	,608
		Lara-Örnekköy	,76000*	,32288	,021
Stratejik Vizyon ve Sonuç Beklentisi	Lara-Barınaklar	Konyaaltı	,70000	,35141	,050
		Kültür Mahallesi	1,70000*	,43038	,000
		Kaleiçi	,28000	,33337	,404
		Merkez	1,00000*	,35141	,006
		Lara-Şirinyalı	,42500	,56934	,458
		Lara-Örnekköy	1,25000*	,43038	,005
Kundu	-,32500	,41206	,433		

Tablo 6 (Devamı). Alt Boyutların İşletmelerin Bulunduğu Kümeye Göre Ortalama Farklılıklarına İlişkin Post-Hoc LSD Testi Sonuçları

Personel Kapasitesi, Görev ve Sorumluluk	Lara-Barınaklar	Konyaaltı	1,15238*	,22599	,000
		Kültür Mahallesi	,94286*	,27678	,001
		Kaleiçi	,27429	,21439	,205
		Merkez	,88571*	,22599	,000
		Lara-Şirinyalı	,85714*	,36615	,022
		Lara-Örnekköy	,94286*	,27678	,001
		Kundu	1,52381*	,26500	,000
Kurumsal İletişim Kültürü	Lara-Barınaklar	Konyaaltı	,60000*	,24866	,018
		Kültür Mahallesi	,48000	,30454	,120
		Kaleiçi	,32000	,23590	,179
		Merkez	,94667*	,24866	,000
		Lara-Şirinyalı	,48000	,40287	,238
		Lara-Örnekköy	1,12000*	,30454	,000
		Kundu	,24667	,29158	,400
Ağ Kapasitesi	Lara-Barınaklar	Konyaaltı	,95556*	,37415	,013
		Kültür Mahallesi	1,66667*	,45824	,001
		Kaleiçi	-,14667	,35495	,681
		Merkez	,28889	,37415	,443
		Lara-Şirinyalı	,73333	,60620	,230
		Lara-Örnekköy	,93333*	,45824	,045
		Kundu	,23333	,43873	,597
Ön İzleme ve Değerlendirme Kapasitesi	Lara-Barınaklar	Konyaaltı	1,37778*	,24659	,000
		Kültür Mahallesi	1,26667*	,30201	,000
		Kaleiçi	,38667	,23394	,103
		Merkez	,64444*	,24659	,011
		Lara-Şirinyalı	,60000	,39953	,138
		Lara-Örnekköy	1,06667*	,30201	,001
		Kundu	,65556*	,28916	,026
Silo Anlayışı	Lara-Barınaklar	Konyaaltı	,71111*	,17194	,000
		Kültür Mahallesi	,73333*	,21059	,001
		Kaleiçi	,36000*	,16312	,031
		Merkez	,55556*	,17194	,002
		Lara-Şirinyalı	,80000*	,27858	,005
		Lara-Örnekköy	,66667*	,21059	,002
		Kundu	,57889*	,20162	,005
Kriz Yönetimi	Lara-Barınaklar	Konyaaltı	,48333*	,13345	,001
		Kültür Mahallesi	,55000*	,16344	,001
		Kaleiçi	,39000*	,12660	,003
		Merkez	,45000*	,13345	,001
		Lara-Şirinyalı	,52500*	,21621	,018
		Lara-Örnekköy	,55000*	,16344	,001
		Kundu	,15000	,15648	,341
Bilgiye Dayalı Karar Verme Kapasitesi	Lara-Barınaklar	Konyaaltı	1,30000*	,42640	,003
		Kültür Mahallesi	1,00000	,52223	,060
		Kaleiçi	1,34000*	,40452	,001
		Merkez	1,26667*	,42640	,004
		Lara-Şirinyalı	1,60000*	,69084	,023
		Lara-Örnekköy	1,20000*	,52223	,025
		Kundu	-,06667	,50000	,894

6. Sonuç ve Tartışma

Meta anlatılarda toplumsal ilişkilerin oluşturduğu yapıli mekânların yeniden organizasyonu veya değişimi, *makro ölçekte* farklı toplumsal aktörler tarafından harekete geçirilen güçlerin dengesine göre şekillenmekte, değişmekte ve evrimleşmekte olduğu belirtilmektedir (Harvey, 2014; Smith, 2017). Buna karşılık bu araştırmanın iddiası, mekânların yeniden organizasyonu veya değişimi *mikro ve mezo ölçekte* gerçekleşen krizlere bağlı olduğudur. Ayrıca bir diğer iddia bu sürecin *evrimsel ekonomik coğrafya* yaklaşımıyla açıklanabileceğidir. Çünkü krizler, mekânları bilinen hallerinden bambaşka bir niteliğe kavuşturmakta ve krizlerin meydana geliş ve sona eriş hikâyeleri mekân organizasyonunun anlamak için esas teşkil etmektedir (Harvey, 2012). Bu çerçeveye, evrimsel

ekonomik coğrafya yaklaşımı, *mekânsal* olarak *mikro ve makro ölçekte* değişen güçleri ve değişen *zaman* faktörünü dikkate alarak statik bir analizden ziyade dinamik bir analiz imkânı sunmaktadır (Boschma ve Martin, 2010). Sözelimi toplumsal ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve yapıları mekânlardan biri olan turizm destinasyonlarında yaşanan değişim ve dönüşümler, mikro ve mezo ölçekte gerçekleşen krizlerle ve *evrimsel ekonomik coğrafya* yaklaşımıyla açıklanabilmektedir. Bu araştırma da turizme dayalı olan destinasyonların oluşumu, gelişimini ve evrimini anlamak, tarihimizin ve coğrafyamızın neden bu biçimleri aldığıı açıklamaya yardımcı olmaktadır.

Ülkemizin önemli bir gelir kalemi olan turizmin yegâne sermayesi olan Akdeniz ve Ege kıyılarındaki Çeşme, Marmaris, Fethiye, Saros Körfezi, Ayvalık, Foça, Kuşadası, Bodrum ve Antalya gibi birçok destinasyon, sürdürülebilir olmayan plansız büyüme sonucu krizlere karşı hassas durumdadır. Araştırmanın problemi ve alanın önemi kapsamında, bu araştırmanın ilk amacı destinasyon olarak Antalya'nın potansiyelinin azalması tehlikesine dikkat çekmeyi ve kriz geçişini inceleyerek gelecek krizlere karşı dirençlilik kapasitesini tespit etmektir. Bu kapsamda araştırma sonuçlarının sektör temsilcileri, merkezi ve yerel yönetimler bakımından önemli faydalar sağlaması beklenmektedir.

Araştırma sonuçları mikro ölçekte turizme ilişkin bu derece farklı mekânsal birimlerin oluşması yönetim ve politikaların verimliliği için de önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle araştırma alana ilişkin turizm politikalarının yapılması ve uygulanabilmesi için ayrıntılı ve derinlemesine bir tarihsel bakış açısı sunmaktadır. Bu nedenle uygulama ve yönetim için etkili ve verimli katkı sağlamaktadır. Bu kapsamdaki bulgular hem yerelde hem de ulusal ölçekte turizm plan ve politikalarına önemli bir altlık oluşturabilir. Zira turizm sektörü yapısı itibarıyla krizlere en hassas sektör durumundadır ve sürdürülebilir bir turizm için krizlere karşı dirençlilik hayati önem taşımaktadır.

Araştırma sürecinde kuşkusuz önemli sınırlılıklarla karşılaşmıştır. Bu sınırlılıkların başında saha çalışması sürecinin pandemi koşullarında gerçekleşmiş olmasıdır. Bu durum insanların araştırmaya katılma kararını önemli ölçüde etkilemiştir. Yine de araştırma için yeterli katılımcı ile görüşme ve anket çalışmaları yapılmıştır. Sonuç olarak çeşitli teorik kavramlar ve yöntemler bir tamamlama ilkesi ile mekânsal ekonomileri oluşturan destinasyonların gelişim süreci bu çalışma ile anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma sahası, karma yöntem yaklaşımıyla üç farklı kavramı bir arada kullanarak incelemiştir. Bu bakımdan literatüre gelecek çalışmalar bakımından önemli sonuçlar sunmuştur. Çünkü yöntemsel ve kavramsal çeşitlilik sahayı ve ele alınan olguyu daha geniş bir bakış açısıyla zamanda ve mekânda hareket ve kavrayış imkânı tanımaktadır (Brouder vd., 2016). Bu bağlamda araştırma tasarımı farklı zaman ve mekânlarda uygulanabilir ve önemli sonuçlar sunabilir. Bu kapsamda gelecekte yapılacak turizm coğrafyası araştırmaları için yeni fikirler sunabilir.

Kaynaklar

- Akıncıoğlu, M. (1996). *Antalya-Kemer'de turizm mekânına planlamanın etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Akkaşoğlu, S. ve Met, Ö. (2013, 5-8 Aralık). Krizlerin konaklama işletmelerine etkileri: Antalya'da bir araştırma. K. Karamustafa (Ed.), *14. Ulusal Turizm Kongresi* içinde (s. 1016–1030). Detay Yayıncılık.
- Aktan, C. C. ve Yay, S. (2019). *Evrimsel iktisat*. SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları.
- Ataberk, E. (2022). Foça ve Dikili'de turizmin coğrafi mekân üzerindeki etkileri: Süreç, dinamikler ve değişimlerin karşılaştırılması. *Turizm Akademik Dergisi*, 9(1), 97-114. <https://dergipark.org.tr/en/pub/touraj/issue/70329/980234>
- Bağcı, E., ve İçöz, O. (2019). Digitalized tourism through Z and Alpha generation. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 232-256. <https://doi.org/10.32572/guntad.578926>
- Belussi, F. ve Caldari, K. (2009). At the origin of the industrial district: Alfred Marshall and the Cambridge school. *Cambridge Journal of Economics*, 33(2), 335-355. <https://doi.org/10.1093/cje/ben041>

- Boschma, R. ve Martin, R. (2010). *The handbook of evolutionary economic geography*. Edward Elgar Publishing Limited.
- Brouder, P., Clavé, S. A., Gill, A. ve Ioannides, D. (Eds.). (2016). *Tourism destination evolution*. Routledge.
- Chong, K. L. (2014) The impact of sex tourism on hotel selection. *International Journal of Tourism Sciences*, 14(3), 106-115. <https://doi.org/10.1080/15980634.2014.11434702>
- Clancy, M. (2002). The globalization of sex tourism and Cuba: A commodity chains approach. *Studies in Comparative International Development*, 36(4), 63-88. <https://doi.org/10.1007/BF02686333>
- Creswell J. W. ve Plano Clark. (2018). *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi* (Y. Dede ve S. Beşir Demir, Çev. Ed.). 3. Baskı. Anı Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2017). *Karma yöntem araştırmalarına giriş* (M. Sözbilir, Çev.). Pegem.
- Çakır, Ö. (2002). *Konaklama işletmelerinde satış ve pazarlama hatalarından kaynaklanan gelir kayıplarının tespiti ve önlenmesi (Belek yöresinde bir uygulama)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balıkesir.
- Çelik, N. (2006). *Küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülkelerde teknolojik gelişme ve devletin rolü: Yeni sanayileşen ülkeler deneyimi ve Türkiye örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Demiray, G. (2019). *Kriz önleme stratejisi kapsamında otel işletmelerinin uygulamış olduğu politikalar: Antalya örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.
- Demirtaş, B. (2017). *Ekonomik krizler ve siyasi gelişmelerin Antalya turizmine yansımaları: Rusya pazarı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.
- Ekici, R. (2013). *Destinasyon yaşam seyri ve yerel halkın turizm gelişimine ilişkin tutumlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya.
- Eriş, M.Ü. (2014). Sayfiye yıldızından taşra kazasına Erdek. T. Bora (Ed.), *Sayfiye: Hafiflik Hayali* içinde (s. 131-136) İletişim Yayınları.
- Erkuş Öztürk, H. (2008). *The role of local and global networking for tourism firms and clusters: The case of Antalya* (Unpublished doctoral dissertation). METU, Ankara.
- Gale, T. (2005). Modernism, postmodernism and the decline of British seaside resorts as long holiday destinations: a case study of Rhyl, North Wales. *Tourism Geographies* 7(1), 86-112. <https://doi.org/10.1080/1461668042000324076>
- Göçen, S. (2013). *Turizm sektöründe kümelenmenin rekabetçi avantaj açısından katkılarının belirlenmesi: Antalya turizm bölgesi örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.
- Graham, B. (1995). *Geography and air transport*. John Wiley & Sons.
- Güneş, N. (2014). Yerel halkın turizm algısı ve turizme katılımı: Antalya Konyaaltı ve Kepez ilçesi örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya.
- Güney, İ. (2021). *Evrimsel ekonomik coğrafya perspektifinden turizm destinasyonlarının evrimi, krizler ve dirençlilik bağlamında Antalya örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Gürses, A. (2007). *Turizm sektöründe sezon dışı talebi canlandırma stratejileri: Antalya ili örneği* (Yayımlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans Projesi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Hall, C. M., Prayag, G. ve Amore, A. (2017). *Tourism and resilience: Individual, organisational and destination perspectives*. Bristol: Channel View Publications.
- Hanna, M. (1986). *Sightseeing trends in 1999*. English Tourism Council.
- Harita Genel Müdürlüğü. (2021). Ortofoto uydu görüntüleri. Ankara
- Harvey, D. (2012). *Sermayenin mekânları*. Sel Yayıncılık.

- Harvey, D. (2014). *Sermayenin muamması* (S. Savran, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Işık, Ş. ve Zoğal, V. (2017). Turizm kentleşmesi kavramı: Antalya örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 26(2), 71-94. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ecd/issue/33350/371228>
- Kapan, K. (2018). *Turizm faaliyetlerinin şehirselleşmeye etkileri: Antalya örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Kaygalak, İ. (2011). *Türkiye’de sanayi kümelenmesi: Uşak örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Kaygalak, İ. (2020). *Mekân ve ekonomi, ekonomik coğrafyada yeni yaklaşımlar*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keleş, A. (2018). *Türkiye’de turizm sektöründe yaşanan krizlere yönelik uygulanan kamu politikalarının etkinlik analizi* (Antalya İli Konaklama İşletmeleri Örneği) (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Kozak, M. A. Evren, S. ve Çakır, O. (2013). Tarihsel süreç içinde turizm paradigması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22. <https://dergipark.org.tr/en/pub/atad/issue/16805/174577>
- Köroğlu, Ö. ve Karaman, S. (2014). Doğaya dayalı turizm faaliyetlerinin gelişiminde toplum temelli doğal kaynak yönetiminin önemi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (1), 95-106. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kmusekad/issue/10208/125386>
- Lefebvre, H. (2014), *Mekânın üretimi* (I. Ergüden, Çev.). 2. Baskı. Sel Yayıncılık.
- Lew, A. A., Ng, P. T., Ni, C. C. ve Wu, T. C. (2016). Community sustainability and resilience: Similarities, differences and indicators. *Tourism Geographies*, 18(1), 18-27. <https://doi.org/10.1080/14616688.2015.1122664>
- Luthe, T. ve Wyss, R. (2014). Assessing and planning resilience in tourism. *Tourism Management*, 44, 161-163. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.03.011>
- Ma, M. ve Hassink, R. (2013). An evolutionary perspective on tourism area development. *Annals of Tourism Research*, 41, 89-109. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2012.12.004>
- Mc Kenna, E. (1994). *Business psychology and organisational behaviour*. Lawrence Earlbaum Associates Ltd.
- Müderisoğlu, B. ve Gezici Korten, F. (2015). Mevcut yığılımların kümelenmeye dönüşümünde ilişkilerin mekânsal dağılımı ve yakınlık olgusu. *Planlama Dergisi*, 25(2), 107-121. https://jag.journalagent.com/planlama/pdfs/PLAN_25_2_107_121.pdf
- Nelson, R. R. ve Winter, S. G. (1982). The Schumpeterian tradeoff revisited. *The American Economic Review*, 72(1), 114-132. <https://www.jstor.org/stable/1808579>
- Nolan, R. L. ve Croson, D. C. (1995). *Creative destruction: A six-stage process for transforming the organization*. Harvard Business Press.
- Ongun, U. (2004). *Krizlerin Antalya turizmine etkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.
- Özoran, B. A. (2017). Kaos: Örgütler için bir risk mi yoksa bir fırsat mı?. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(4), 253-269.
- Özyurt, P. M. (2018). *Turizm gelişiminin yerel halkın bireysel ve toplumsal yaşam kalitesi üzerine etkilerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya.
- Pendall, R., Foster, K. ve Cowell, M. (2010). Resilience and regions: Building understanding of the metaphor. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 3, 71-84. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsp028>
- Ritchie, B. W. (2009). *Crisis and disaster management for tourism*. Channel View Publications.
- Rodrigue, J., P. (2020). *The geography of transport systems*. 5. Edition. Routledge.
- Sarkım, M. (2007). *Sürdürülebilir turizm kapsamında turistik ürün çeşitlendirme politikaları ve Antalya örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

- Sayın, M. (2017). *Bölgesel rekabetçilik ve kümelenme: Alanya turizm konaklama sektörü, küme analizleri ve strateji önerisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.
- Schumpeter, J.A. (1942). *Capitalism, socialism and democracy*. 3rd Edition. George Allen and Unwin.
- Smith, N. (2017). *Eşitsiz gelişim* (E. Soğancılar, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Soja, E. (2017). *Postmodern coğrafyalar* (Y. Çetin, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Sönmez, S., Apostolopoulos, Y. ve Tarlow, P. (1999). Tourism in crisis: Managing the effects of terrorism. *Journal of Travel Research*. 38(1), 13-18.
<https://doi.org/10.1177/004728759903800104>
- Şavran, T. G. (2009). Sosyolojide nicel ve nitel araştırma yöntemleri. N. Suğur (Ed.), *Sosyolojide araştırma yöntem ve teknikleri içinde* (ss. 78-96). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Topuz, Ç. (2009). *Kriz yönetimi ve turizm sektörüne etkileri (Belek bölgesindeki otel işletmelerine yönelik bir uygulama)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- UNISDR, UNDP ve IUCN, (2009). *Making disaster risk reduction gender sensitive: policy and practical guidelines*. Geneva: UNISDR, UNDP and IUCN.
- United Nations World Tourism Organization. (2018, 1 Şubat). UNWTO tourism highlights. <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876>
- United Nations World Tourism Organization. (2019). UNWTO tourism highlights <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>
- United Nations World Tourism Organization. (2020). UNWTO tourism highlights. <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284422456>
- Urry, J. (2009). *Turist bakışı*. (E. T. Yıldız, Çev.). Bilge Su.
- Whitman, Z., Stevenson, J., Kachali, H., Seville, E., Vargo, J. ve Wilson, T. (2014). Organisational resilience following the Darfield earthquake of 2010. *Disasters*. 38(1), 148-177.
<https://doi.org/10.1111/disa.12036>
- Yazar, A. (2017). *Kıyı alanlarında turizm odaklı mekansal dönüşüm: Antalya Kemeragzı-Kundu örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya.
- Yiğit, S. (2014). Kümelenme teorisi: Kavramsal bir çerçeve. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(3), 107-128.
- Yüncü, D. (2015). *Destinasyon yönetimi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Zaman, S. (2005). *Kemer'in turizm coğrafyası* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.